

allt om teckenspråk

för föräldrar & barn

2017

Upplev TM-Touch iPad från Tmeeting

Inbyggd videosvarare.

Positioneringstjänst för akuta situationer.

Video, ljud och realtidstext.

Synanpassad med stöd för braille.

Kostnadsfri TM-Mobile licens till dig som är Tmeeting brukare

Om du bryr dig om hög bild/ljud kvalitet kommer du att älska TM-Touch

Våra produkter kan förskrivas som tekniskt hjälpmedel i hemmet eller till arbetsplatsen av landstinget eller arbetsförmedlingen/försäkringskassan. Vi har videokommunikationslösningar för iPad, Android och Windows. För mer information om alla våra produkter, besök vår hemsida eller Facebooksida.

Äntligen är Allt om teckenspråk tillbaka

Senast vi gjorde Allt om teckenspråk var 2013. Det var ett specialnummer från oss på Dövas Tidning. Tidningen blev så uppskattad att den snabbt tog slut. Nu har vi glädjen att utge den igen, i en annan skepnad. Den här gången riktar vi oss främst till er föräldrar som har döva och hörselskadade

barn. Ni har efterfrågat en tidning som speglar er verklighet. Vi lever i en tid där valfrihet oftast är en välsignelse men också ibland en förbannelse. Ni har många spörsmål som *"Hur vet vi vilken skola som är bäst för vårt barn?"* och *"Hur kan vi ge vårt barn teckenspråksstimulans utöver talet?"*.

Vår förhoppning är att det här specialnumret ska bjuda på en lustfylld och matnyttig läsning. Vi inleder med att ge en liten lektion i vad teckenspråk är och annat smått & gott. Sedan har vi en antologi där åtta personer skriver om vad teckenspråket betyder för dem. Direkt efter antologin möter vi en familj som berättar om hur det går att växla mellan teckenspråk och tal.

Vi träffar också sex barn och deras föräldrar som gjort olika skolval: integrerat, (för)skola med hörselspår och special(för)skola. Avslutningsvis pratar vi med professionella och forskare om vad en bra start är för ett dövt och hörselskadat barn.

Vi hoppas också att ni som är mångåriga teckenspråksanvändare får nya insikter av den här tidningen. T.ex. kan vi rekommendera artikeln om persontecken på **sidan 7**.

Missa inte bilagan med alfabet, vardagstecken och Viktor Jäderlunds seriestripp "Skillnaden ligger i bajset" som är en klassisk dövhistoria! Om ni vill beställa Allt om teckenspråk går det bra – läs mer på **sidan 38**. Slutligen vill vi tacka alla som på olika sätt medverkat i det här numret!

Trevlig läsning!

NICLAS MARTINSSON
ANSVARIG UTGIVARE OCH REDAKTÖR

innehåll

Liten teckenspråksskola	4
Tio fördelar med teckenspråk	12
Bokrecension: Superdövis	14
Antologi	15
Välkommen till familjen Tegström	20
Val av skola	24
Så får ditt barn en bra start	28
Forskarna säger sitt	30
Om SDR	32
Om SDUF	34
Krönika: Filip Burman	38

EXTRA BILAGA:
4 sidor

TIDSKRIFT FRÅN SVERIGES DÖVAS RIKSFÖRBUND

Fredrik Schreiber gav ut det första numret av DT i Lund den 6 juni 1891 med skräddaren Ola Zommarin som förläggare.

Manusstopp: Utgivning:
Nr 4: 18 aug 7 sep
Nr 5: 6 okt 26 okt
Nr 6: 17 nov 7 dec

REDAKTION:
Dövas Tidning
Rissneleden 138, 5 tr.
174 57 Sundbyberg
redaktionen@dovastidning.se

Ansvarig utgivare och redaktör:
Niclas Martinsson
073 833 30 60 (sms)
niclas.martinsson@dovastidning.se
Layout: Niclas Martinsson & Linda Stål
Korrektur: Helena Fremnell
Omslagsbild: Mikael Öhlund
Form: Formligen.se

PRENUMERATION/ UTEBLIVEN TIDNING:
Kontakta
prenumeration@dovastidning.se
Prenumerationspris: 300 kr/år

Facebook: facebook.com/dovastidning
Twitter: @dovastidning

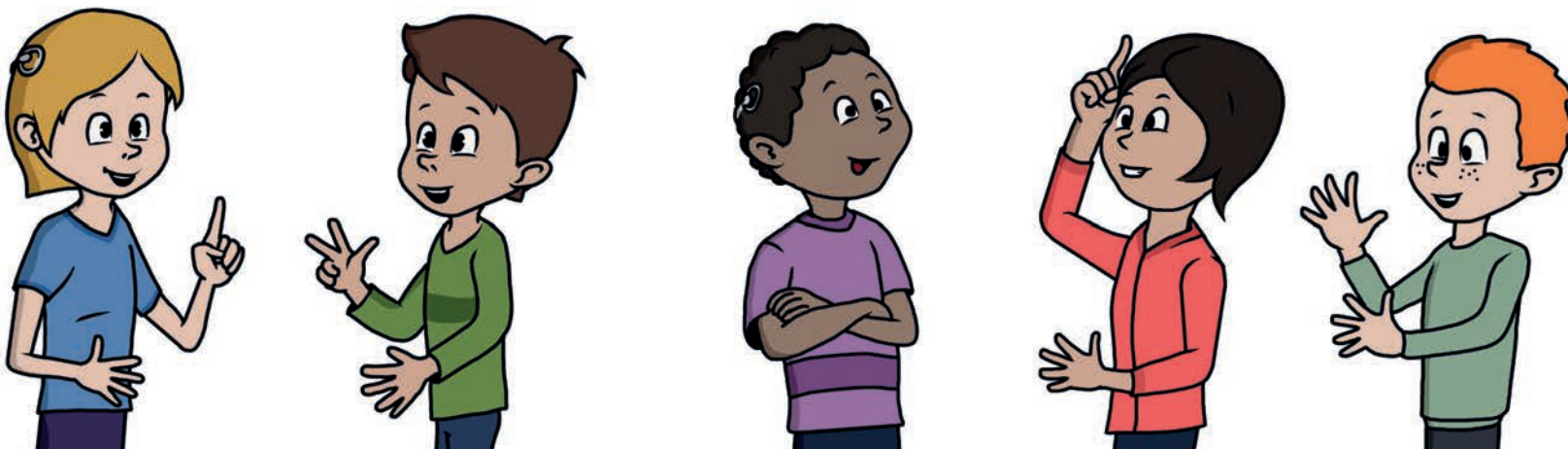
ANNONSER:
Bokas och lämnas till:
annons@dovastidning.se
0506 300 58 eller 0730 562 169
Förenings- och internannonser
bokas och lämnas till:
redaktionen@dovastidning.se

Upplaga: 5000 ex
Tryck: Maj 2017
Carlshamn Tryck & Media ab
ISSN 1402-1978

dovastidning.se

Välkommen till vår lilla **teckenspråksskola**. Vi börjar med att berätta om hur det svenska teckenspråket är uppbyggt och hur det skiljer sig från svenskan. Sedan bjuder vi på smått och gott om teckenspråk. Mycket nöje!

Vad är teckenspråk?

”De gestikulerar och mimar” brukar många tänka spontant när de ser samtal på teckenspråk för första gången. Vi förklarar här hur det svenska teckenspråket är uppbyggt och varför just de språkliga signalerna i ansiktet är nödvändiga.

Teckenspråk är ett visuellt språk som uttrycks med händerna och kroppen och uppfattas med synen. Tecken utförs i olika positioner och riktningar i teckenrummet till skillnad från talade språk som är linjära. Och tecknade språk har precis som talade språk en egen vokabulär (teckenförråd) och en egen grammatik. Och grammatiken skiljer sig helt från svenskan.

Låt oss börja med att berätta om hur teckenspråket är uppbyggt:

Istället för ord säger man tecken. Ett teckens uppbyggnad beskrivs som att en eller två händer utför en rörelse i ett visst läge. Man kan också säga att tecknet har tre manuella delar. Ordet manuell betyder just ”utförs för hand”.

1. **Handform** (t.ex. flat hand och knuten hand)
2. **Rörelse** (vilken rörelse man gör)
3. **Läge** (var på kroppen man för handen till, eller om det sker framför kroppen).

När man använder tvåhandstecken så betyder det inte att båda händerna alltid är aktiva. Hos den högerhänte så kan den vänstra handen vara passiv. Och hos den vänsterhänte så är den

högra handen passiv. Ett exempel är RÄTT där den ena handen är passiv då den hålls kvar och den andra aktiv då den ”går neråt” från ett läge till ett annat. För att teckna TRÄFFA så ska båda händerna vara aktiva. Här förs pekfingrarna, uppåtriktade och vända mot varandra, mot varandra.

Utöver de tre manuella delarna så har varje tecken också en **lexikal munrörelse**, som hör till kategorin Icke manuella delar. Munrörelsen är antingen genuint teckenspråkig eller inlånad från talad svenska. Ett exempel är att det genuina tecknet GÅ-IVÄG har munrörelsen paff. Och exempel på tecken som har inlånade svenska munrörelser är HUND och CYKEL.

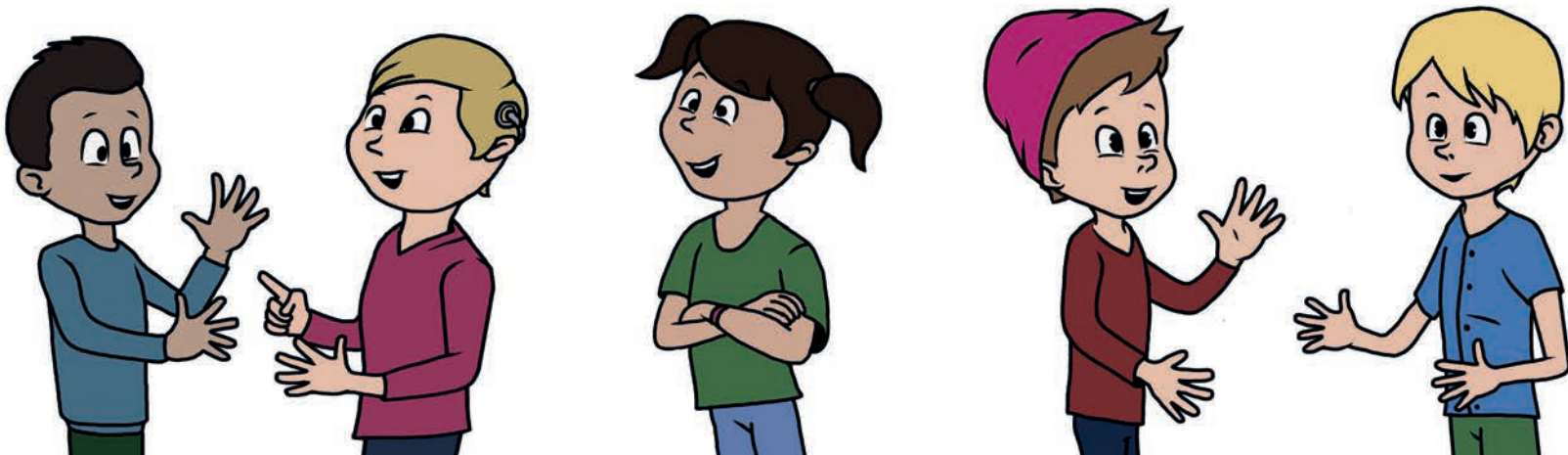
Många tecken ser likadana ut. Exempel på detta är SYSTEM och TEKNIK. Man gör skillnad på dessa ord genom att ha olika munrörelser.

Ett av sätten för teckenbildning är så kallade **motiverade former**. Alltså är det ett föremål eller en handling som motiverar formen på tecknet. Två exempel är DRICKA och NYCKEL. Dessa tecken efterliknar den visuellt uppfattade verkligheten. Sedan finns det tecken som inte har motiverade former. Det går inte alltid att förklara varför de ser ut som de gör. Två exempel är ROLIG och BRA.

Det svenska teckenspråket har ett **handalfabet** (se bilaga). Handalfabetet används främst för att återge namn på personer, orter, företag och liknande men också för att återge ord som inte motsvaras av något tecken, t.ex. facktermer.

Sedan finns det något som heter **bokstaverade tecken**. De

är bildade genom bokstavering av svenska ord med hjälp av handalfabetet. En del bokstaverade tecken utmärks av stark reducering. Alltså tar man bort en eller flera bokstäver när man bokstaverar. Ett exempel är att SNABB blir SNBB på teckenspråk. Språk ska ju vara bekvämt. Och i munrörelsen finns ändå ett A med. Så man förstår vad tecknet betyder. Man bokstaverar också när man t.ex. vill tala om namn eller betona något. Ett exempel är att när man vill understryka att man tycker att något är bra så kan man bokstavera B-R-A. Annars kan man använda icke-bokstaverade tecken för BRA.

Teckenspråket har sin egen **syntax**. Och det har, i likhet med det svenska språket, beskrivits som ett språk med ordföljden subjekt-verb-objekt (SVO). Men teckenspråket kan också ha en annan ordning än svenskan, dvs. OVS. Som det här: KÖPA GODIS PEK (han köper godis). PEK står för han. Men om man anger hans namn så kommer det först i satsen, t.ex. "PELLE KÖPA GODIS". Ett exempel är att när du vill säga att din mamma är snäll så räcker det med "MIN MAMMA SNÄLL".

Och **ögonbrynsrörelserna** är viktiga i teckenspråket. En fråga som ska besvaras med ja eller nej uttrycks genom att ögonen är upphöjda, t.ex. "Vill du leka?". Man lutar också ofta huvudet något framåt. Om man vill ha mer information än ja eller nej i svaret så dras ögonbrynen samman, t.ex. "Vad vill du leka?". När man påstår något är ögonbrynen neutrala utan någon särskild rörelse, t.ex. "Jag har docka". Och så talar man om en **negerande huvudskakning**. Man skakar alltså på huvudet. Ett exempel är att när man vill säga "Pelle köper inte godis" så kan man skaka på huvudet under hela den här satsen: PELLE KÖPA GODIS". Man behöver alltså inte ha något manuellt tecken för "inte". Huvudskakningen räcker. Och man nickar i jakande satser eller när man säger ja.

Pekfingret är en viktig del av teckenspråket. Och det är inte fult att peka i teckenspråk. Det används bland annat för att teckna pronomen som jag, du, han och vi. På teckenspråk är pronomen dock könsneutrala. Om man vill tala om vilket kön det är så bokstaverar man helt enkelt H-A-N eller H-O-N. Annars pekar man bara på någon när man t.ex. vill teckna "PEK SNYGG" (han är snygg). Och man använder också pekfingret när man pekar på något inom synhåll. Ett exempel är "(PEK) TRÖJA FIN. JAG VILL KÖPA" (den tröjan är fin. Jag vill köpa den).

En av många fördomar om teckenspråk är att det skulle vara **internationellt**. Det är det inte. Teckenspråket är inget konstruerat språk utan har på ett naturligt sätt uppkommit ur människors vilja att kunna kommunicera med varandra precis som alla andra talade språk. Kultur, tid, plats och situation har påverkat språkets utformning och utveckling. Men det visuella i teckenspråket gör det lättare för döva att kommunicera med varandra över språkgränserna och därför finns inte samma behov av till exempel engelska som en språklig bro.

Det här är en kort sammanfattning av hur det svenska teckenspråket är uppbyggt. Om du vill veta mer, tipsar vi dig att kolla på teckenspråksprofessor emerita, Brita Bergmans, korta föredrag på sajten horselboken.se. Språkrådet har också sidor om teckenspråkets grammatik på sprakochfolkminnen.se (sök på teckenspråk grammatik).

TEXT: NICLAS MARTINSSON & YLVA BJÖRKLUND
ILLUSTRATION: MIKAEL ÖHLUND

Artikeln är baserad på följande källor: Det svenska teckenspråket av Inger Ahlgren och Brita Bergman (ur delbetänkandet av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning), Språkrådet och Utbildningsradion.

Så ser barns tidiga teckenspråsutveckling ut

● Den tidiga språkutvecklingen är densamma för både talade och tecknade språk. Det har Brita Bergman, professor emerita i teckenspråk, kommit fram till i sin forskning. Hon har utgett en populärvetenskaplig skrift om barns tidiga teckenspråkutveckling (2012).

Utvecklingsgången ser ut så här:

1. **Utppekande gester** – 8-14 månader (sträcka sig efter ett föremål, räcka fram eller överlämna ett föremål, peka på ett föremål som barnet vill uppmärksamma den vuxna på)
  2. **Symboliska gester** – 10-15 månader (gester med öppna-stänga handen, till exempel vinka "adjö" och smacka "gott").
  3. **Första tecknet** (kan t.ex. vara LAMPA).
  4. **Första 50 tecknen.**
  5. **Kombination av tecken och pekning.**
  6. **Två tecken i en sats, utan pekning** (t.ex. PAPPÄ HEMMA).
  7. **Längre satser**, t.ex. LAMPA SÖNDER PEK-lampa ("lampan är sönder").
  8. **Längre yttranden** (tidig grammatisk utveckling där substantiv kombineras med en bestämning, t.ex. ÅKER TILL POSS-flicka MAMMA (åker till hennes mamma).
- Skriften, med illustrationer av Lena Johans-mide, finns att ladda ner på www.ling.su.se.

142

nationella teckenspråk finns det i världen. Varje land har sitt eget teckenspråk. Men några länder har mer än ett teckenspråk. Schweiz är ett av dem. Där används tre olika teckenspråk: schweiziskt-tyskt, -franskt respektive -italienskt.

* Källa: *ethnologue.com*, 2017

Turkos färg vinner allt mer terräng ute i vida världen

● Den turkosa färgen har kommit att bli etablerad bland teckenspråkiga. Bakgrunden är att idén om Blå bandet (ungefär som Rosa bandet är för bröstcancer) presenterades på World Federation of the Deaf-kongressen i Australien 1999. Bandet skulle symbolisera döv världen. Förslaget rann ut i sanden. 2002 beslöt sig det österrikiska dövförbundet för att använda turkosa armband och kläder för att manifestera det positiva med teckenspråk och att vara döv. Färgen började då sakta men säkert breda ut sig till andra länder. 2010 arrangerades en turkos parad i Berlin. Efter det vann färgen definitivt allt mer terräng ute i världen och Sverige.

Ska vi säga "Använda eller tala teckenspråk"?

● En fråga som återkommer i den teckenspråkiga gemenskapen är om man ska säga "Använda teckenspråk" eller "Tala teckenspråk". Just nu är den förstnämnda beteckningen vanligare. Men alla är inte förtjusta i den. Det låter som om teckenspråk är ett hjälpmedel. Sedan blir det konstigt när man t.ex. säger "Han pratar franska och hon använder teckenspråk". "Tala teckenspråk" låter därför bättre, tycker vissa och menar att teckenspråket då är likställt med de talade språken. Att tala betyder ju inte alltid att man använder rösten utan kan också stå för samtala. Samtidigt finns det de som inte tycker om det då "tal" är förknippat med röst användning.

Visste du...

● ... Sverige var först i världen att erkänna teckenspråket som dövas förstaspråk? Den 14 maj 1981 fastslog riksdagen att teckenspråket är dövas förstaspråk. Därför firas **Teckenspråkets dag** årligen den 14 maj på utspridda platser i Sverige. Se bilder från årets firande på dovastidning.se.

... Stockholms universitet var först i världen med att inrätta en professur i teckenspråk. Det var år 1990, och Brita Bergman tillträdde 1991.

Genialt att teckna "Jag älskar dig" med en enda handform

● Det här tecknet är amerikanskt och betyder I love you. Tecknet är genialt då en enda handform räcker för att säga Jag älskar dig. Lill-fingret står för I, tummen och pek-fingret står för L, och tummen och lill-fingret för Y. Man behöver alltså inte bokstavera I, L och Y var och en för sig (dvs. tre olika handformer). ILY-tecknet har blivit vida populärt utanför USA. Många svenskar använder det gärna.

HALLÅ DÄR, SEBASTIAN EMBACHER

Du är språkvårdare i svenskt teckenspråk. Hur vet man att ett tecken är rätt?

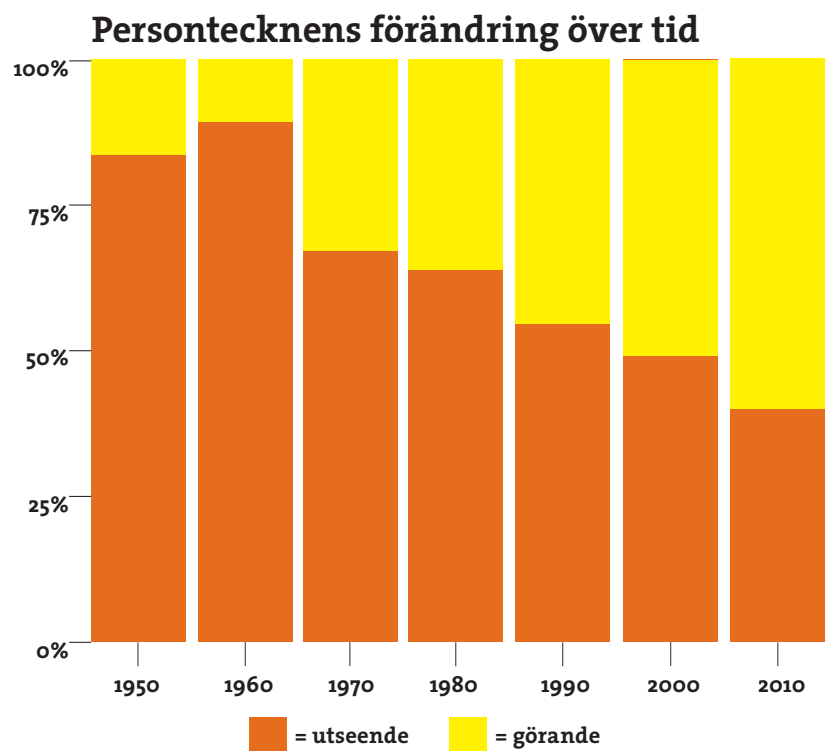
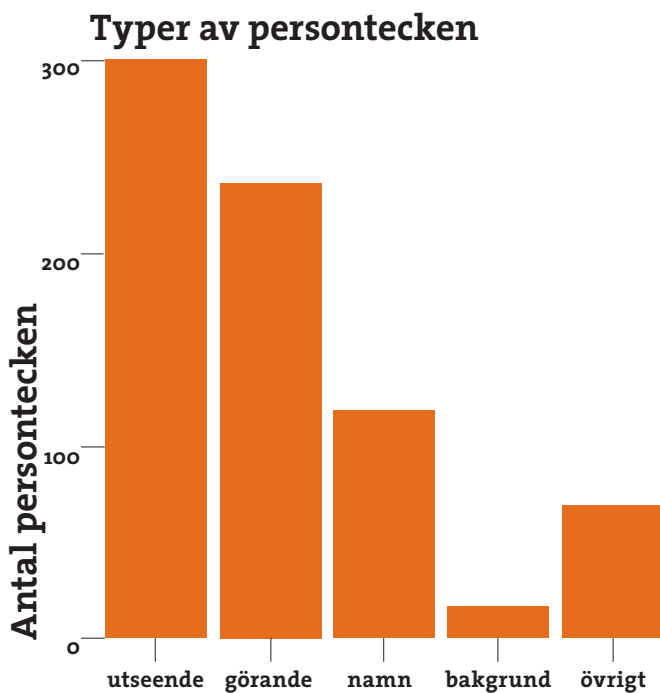
– Man kan egentligen inte ge ett rakt svar på frågan om ett tecken är rätt eller fel. Utan man får göra en rad bedömningar och väga samman. Då frågar man sig bland annat: hur vanligt är tecknet? Hur accepterat är tecknet? Fungerar tecknet i sammanhanget? Man kan ju inte teckna hur som helst. Ett teckens handform, rörelse och läge ska vara accepterade i det svenska teckenspråket. Man kan ju höra om ett ord låter konstigt. Precis så är det med teckenspråk – man kan lägga märke till om ett tecken ser konstigt ut.

Vem får rätta någons teckenspråk?

– Egentligen ingen. Men framförallt personer som har vuxit upp med det svenska teckenspråket har ofta en god språkkänsla och uppfattning om vad som är "rätt". Auktoriteter som lärare, språkvårdare och forskare har ofta stort inflytande över språkbruket eftersom de anses som experter. Men det är språkbrukarna som bestämmer över språket.

Vad är gott teckenspråk?

– Vad är god svenska? Alla har ju olika uppfattningar om det. Men för mig handlar det om att man tecknar tydligt och begripligt. Det finns inte bara ett sätt utan många att teckna beroende på om teckenspråkstexten är beskrivande, informativ, berättande, argumenterande och poetisk med mera. Alla dessa texter på teckenspråk har sina typiska språkliga drag.

Persontecken avslöjar vilka vi är

Vem du? Det är en av de första frågorna man får när man träffar någon teckenspråkig för första gången. Det vanligaste svaret är att man bokstaverar sitt namn och visar sitt persontecken. Men vilka typer av persontecken har vi i Sverige? Och hur har de förändrats över tid? Dessa var frågor som forskaren Calle Börstell ville ha svar på. Här skriver han om sin personteckenundersökning som han genomförde tidigare i år.

Persontecken är en av de viktigaste identitetsmarkörerna i den teckenspråkiga gemenskapen. Genom Tomas Hedbergs dokumentation av persontecken under 1980-talet fick vi en omfattande beskrivning av vilka typer av persontecken som används i Sverige. En dag i början av januari började jag fundera över persontecken i dag, särskilt som det gått närmare tre decennier sedan Tomas Hedbergs undersökning. Jag bestämde mig för att lägga upp en enkät i Deafhood-gruppen på Facebook där jag bad teckenspråkiga att svara på vilken typ av persontecken de har och dessutom ange hur och när de fått detta persontecken. Till min stora glädje var det många som ville svara och efter bara ett par veckor hade jag fått in över 700 svar!

I undersökningen hade jag fyra typer av persontecken:

- **Utseende:** tecken som beskriver hår, ansiktsdrag, kläder (t.ex. "hårlock" eller "smilgrop").
- **Görande:** tecken för vad någon gör eller tycker om (t.ex. "skrattar" eller "fotboll").
- **Namn:** tecken som beskriver ens namn (t.ex. "P" för Patrik, eller "Sten").
- **Bakgrund:** tecken för ens ursprung (t.ex. "Ryssland") eller ett ärvt familjetecken.

Resultaten i [grafik 1: typer] visar att den allra vanligaste typen är utseende som används för 41% av alla som svarat och det vanligaste är att tecknet beskriver ansiktsdrag eller håret. Det näst vanligaste är görande (32%), följt av namn (16%) och allra sist bakgrund (2%). Övriga (9%) svarade att deras persontecken inte passade dessa typer.

En hel del spännande mönster upptäcktes i resultaten. Till exempel är det ingen skillnad i fördelning av typer av persontecken beroende på om namnbäraren är döv, hörselskadad eller hörande. Däremot syntes en skillnad baserad på om "döparen" (namngivaren) var döv eller hörande. Döva ger oftare persontecken som beskriver utseende medan hörande oftare ger persontecken som beskriver namnet.

Över tid ser man också en tydlig förändring, sett utifrån när en person blivit döpt med ett persontecken. Det blir mindre vanligt att ge utseende-tecken men istället vanligare att ge tecken för göranden (t.ex. intressen, rörelser, personlighet) – vilket syns tydligt i [grafik 2: förändring].

I undersökningen frågade jag även om man såg sitt persontecken som positivt eller negativt. Svaren var övervägande mycket positiva bland alla grupper – döva, hörselskadade och hörande. Detta bekräftar att persontecken är en stark identitetsmarkör och något att vara stolt över, då det visar på att man är en del av dövsamhället och den teckenspråkiga gemenskapen.

Om vi undersöker persontecken igen 30 år fram i tiden kan vi se hur denna viktiga del i dövkulturen fortsätter att utvecklas.

TEXT: CALLE BÖRSTELL

PERSONTECKEN används istället för att bokstavera namn när vi vet vilka personer vi pratar om.

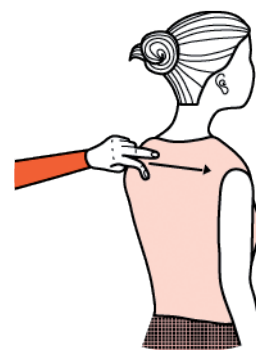
SKRATTA

TOALETT

VÄNTA

GÅ

Bra socialhaptiska signaler att kunna i vardagen

Socialhaptiska signaler – vad är det? Visst låter det som ett spännande och hemligt kommunikationssystem? Ja, det kan det absolut vara. Men vad är det egentligen?

Jo, socialhaptisk kommunikation kan användas av alla men kanske främst av personer med dövblindhet och är ett viktigt komplement till det talade eller tecknade språket i en kommunikationssituation. Det ersätter alltså inte tal- eller teckenspråk utan handlar om att skapa mening och sammanhang och få en bättre bild av situationen och rummet man befinner sig i. Den kan stärka och komplettera andra former av mellanmänsklig kommunikation.

Socialhaptisk kommunikation sker genom kroppskontakt på neutrala zoner på kroppen som till exempel ryggen eller armarna och är bunden till situation, sammanhang, rum och orientering. Visste ni att det finns en socialhaptisk signal för till exempel flirta? Det finns även signaler som beskriver väder, känslor, choklad, färger, feedback och som beskriver det som händer. Här bjuder vi på fyra exempel på bra socialhaptiska signaler att kunna i vardagen. På Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor kan du få veta mycket mer om dövblindhet och se många fler socialhaptiska signaler – besök nkcd.se eller deras Facebook-sida.

TEXT: YLVA BJÖRKLUND ILLUSTRATION: NKCD

Smarta ord som kommer från teckenspråket

● Genuina tecken är en kategori av tecken som har munrörelser som inte är inlånade från svenskan. Här listar DT några nybildade ord från teckenspråket som många teckenspråkiga gärna använder när de chattar, messar eller mejlar. T.ex. "Hyff packa ner extra kläder".

Det **genuina tecknet** kan betyda:

Byss	bry sig inte, strunta i
Happ	har gjort, har varit
Hyff	för säkerhets skull, det är bra/ bäst om du...
Klöf	dum
Paff(a)	åka, sticka iväg
Pi	verkligt, mycket

Vad heter teckenspråk på olika språk i Europa?

Danska	Tegnsprog
Engelska	Sign Language
Estländska	Viipekeel
Finska	Viittomakieli
Franska	Langues des Signes
Grekiska	νοηματική γλώσσα
Irländska	Teanga Chomharthaíochta
Isländska	Táknmál
Italienska	Lingua dei Segni
Kroatiska	Znakovni Jezici
Lettländska	Žestu Valoda
Litauiska	Gestų Kalba
Maltesiska	Lingwa tas-Sinjali
Nederländska	Gebarentaal
Norska	Tegnspråk
Polska	Język Migowy
Portuguiska	Língua Gestual
Rumänska	Limbajul Semnelor
Spanska	Lengua de Signos
Tjeckiska	Znakový Jazyk
Turkiska	İşaret Dili
Tyska	Gebärdensprache
Ungerska	Jelnyelv

TRE SÄTT ATT SÄGA HEJDÅ

Hörande:

Vi hörs!

Döva:

Vi dövs!

Dövblinda*:

Vi känns!

Hälsningsfraserna ovan är i första hand på skriftspråk. På teckenspråk kan det upplevas som onaturligt när man säger "Vi dövs". Man kan förslagsvis teckna "Vi ses" istället.

* myntat av Torbjörn Svensson, person med dövblindhet.

Tecken & Tolk

Örebro

020 -12 16 10

orebro@teckentolk.se

Stockholm

020 -12 16 20

sthlm@teckentolk.se

Västra Götaland

020 -12 16 30

vastragotaland@teckentolk.se

teckentolk.se

Tolkcentralen i Stockholm vill önska alla en trevlig sommar !

Tolkcentralen erbjuder enligt HSL (2017:30) 8 kap 7§ vardagstolkning till personer med döv-/dövblindhet och hörselnedsättning som är folkbokförda i Sverige.

Tolkmetoderna teckenspråk, tecken som stöd (TSS), skrifttolkning, dövblindtolkning och tolkstöd utförs av de tolkbolag som är upphandlade.

Då Tolkcentralen har stängt finns tolktjänst för akuta uppdrag (sjukvård, polis, socialtjänst).

Tolkcentralen har öppet må-fre kl. 08.00-16.30 (under sommaren fredagar kl.08.00-15.00)

Telefon: 08-123 359 50, vid akuta uppdrag tryck * så kopplas samtalet till 1177 vårdguiden

Bildtelefon: tc.stockholm@sip.nu

Fax: 08-123 496 70

E-post: tolkcentralen.slso@sil.se

Tolkbeställning via webb: tolkportalen.sil.se

www.habilitering.se/tolkcentralen

Synpunkter/klagomål kan lämnas på tolkcentralen.synpunkter.slso@sil.se

Vi finns även på Facebook

 Tolkcentralen
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

myMIMIX®
POWERED BY **nwise**

KOMMUNIKATION FÖR ALLA

nWise AB
Salagatan 16 A
753 30 Uppsala

 nwise
is total communication

08 12002600
info@nwise.se
www.nwise.se

Stockholmstolkarna

www.stockholmstolkarna.se

Ge dig själv nya möjligheter!

Utbildningar för döva/hörselskadade och personer med dövblindhet:

- Allmän kurs med möjlighet till högskolebehörighet
- Allmän kurs med hälsoprofil/friluftsliv
- Allmän kurs med svenska som andra språk
- Allmän kurs för personer med dövblindhet
- Assistentutbildning
- Svenska för invandrare/Teckenspråk för invandrare, Sfi/Tfi i både Leksand och Stockholm. Skolan är godkänd av Skolinspektionen att utfärda betyg i Sfi.
- Teckenspråkslinje
- Korta kurser utifrån behov och önskemål

Utbildningar till hörande:

- Teckenspråkstolk- och dövblindtolkutbildning
- Teckenspråkslinje
- Korta kurser i teckenspråk

Uppdragsutbildningar/samverkanskurser:

- TUFF-teckenspråksutbildning för föräldrar till döva barn
- Mottagningsenhet för döva/hörselskadade asylsökande på uppdrag av Migrationsverket
- Korta kurser utifrån beställarens önskemål

Varmt välkommen!

Anmälan och information: **www.vastanviksfhs.se** • Tel: 0247-641 30, 03 • E-post: kurs@vastanviksfhs.se

Bildtel: vastanvik.pers@ectalk.se •   Västansviks folkhögskola

Teckenspråkig studiemiljö i Leksand

 Västansviks
folkhögskola

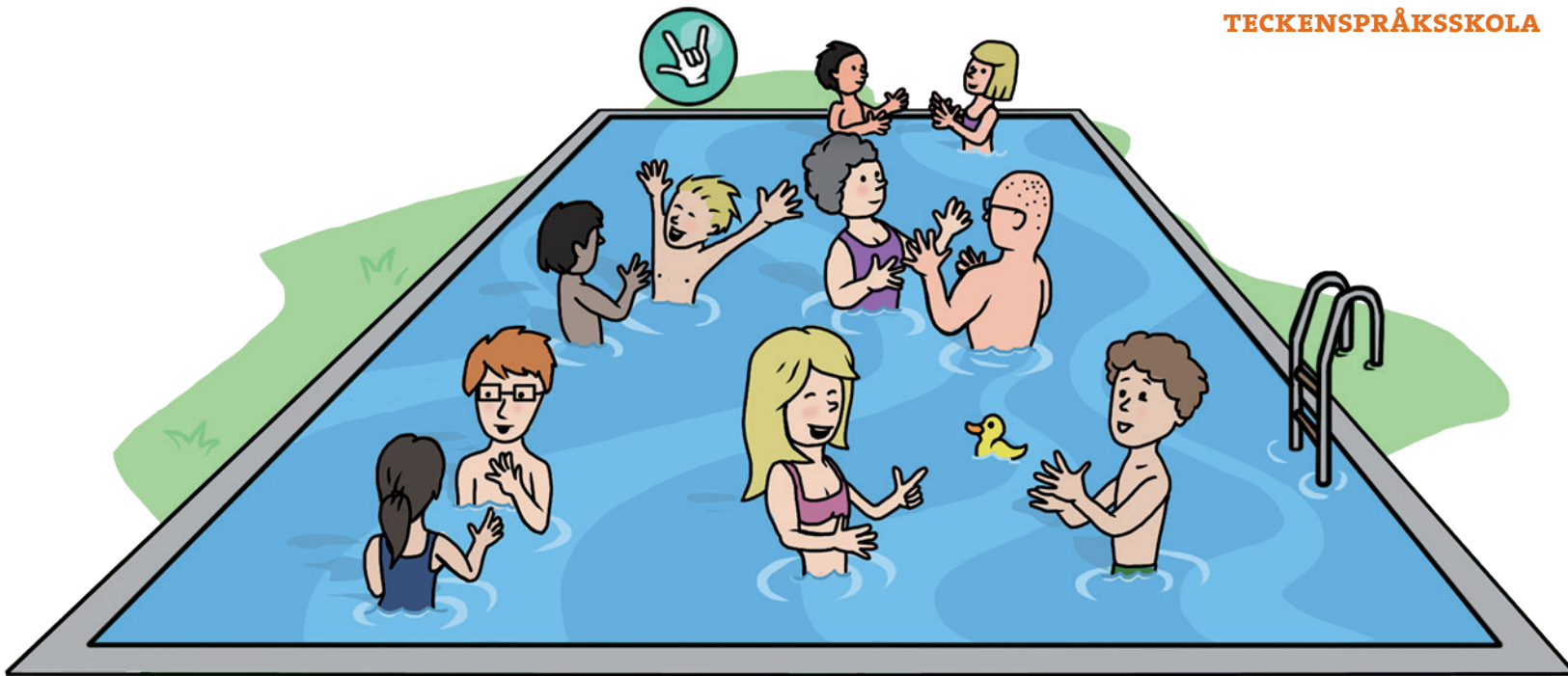

ILLUSTRATION: MIKAEL ÖHLUND

Här kan du lära dig teckenspråk och språkbada

För dig som är förälder

Du har möjlighet att gå en introduktionskurs i teckenspråk via ditt landsting. Hur uppläggen ser ut varierar i landet. Efter att du deltagit i introduktionskursen kan du börja **TUFF** (teckenspråksutbildning för vissa föräldrar). Den är i statlig regi och upp till 240 timmar. TUFF finns på fem platser runt om i Sverige: från Härnösand i norr till Önnestad i söder. Läs mer på pspm.se.

För dig som har döva föräldrar eller syskon

Du som är i grundskoleåldern kan få gå teckenspråkskurs i någon av Specialpedagogiska skolmyndighetens fem regionala specialskolor för döva och hörselskadade en vecka per termin.

För dig som har döva barnbarn/släktingar

Kolla med ditt landsting om du kan få gå kurs i teckenspråk hos dem.

För elever som är döva eller hörselskadade

Du som går integrerat i grundskolan kan ha möjlighet att läsa teckenspråk i en specialskola för döva och hörselskadade. Läs mer på pspm.se. Vidare kan du också få lektioner i teckenspråk som modersmål eller språkval i din skola. Kolla med din rektor eller kommun vad som gäller. Ett vanligt krav är att minst fem elever som vill läsa teckenspråk ska finnas i din kommun.

För dig som är nybörjare

En del folkhögskolor har både korta och långa kurser i teckenspråk. Kolla på folkhogskola.nu.

ABF, Folkuniversitetet och Medborgarskolan har också kurser.

Stockholms universitet har diverse kurser i teckenspråk, från nybörjarnivå till avancerad nivå. Du får högskolepoäng.

Malmö högskola har också en grundläggande kurs som heter Teckenspråk med inslag av tecken som stöd.

För dig som är teckenspråkig

För dig som vill förkovra dig mer finns teckenspråk som ämne upp till avancerad nivå vid **Stockholms universitet**. Här får man bl.a. lära sig teckenspråkets struktur och vilka skillnader som finns mellan svenska och teckenspråk. Läs mer på ling.su.se/teckensprak.

Teckenspråk på nätet

Stockholms universitet har ett omfattande teckenspråkslexikon på teckensprakslexikon.su.se. Finns också som app i Appstore och Google Play. Sök på **"svenskt teckenspråkslexikon"**. Appen är gratis.

spreadthesign.com/se – världens största teckenspråkslexikon med en rad olika nationella teckenspråk. Det svenska teckenspråket är ett av dem, och finns också som gratis app i Appstore och Google Play.

Utbildningsradion har tv-program för barn & unga där man kan lära sig teckenspråk, t.ex. "Vem bor i mormors hus?". Kolla på urskola.se.

Språkrådet har teckenlistor för fem olika områden, t.ex. politik. De visar också hur man säger olika svenska ortsnamn på teckenspråk och förklarar varför de ser ut som de gör. Kolla sprakochfolkminnen.se.

Språkbada på riktigt

Hur kan man utveckla sitt teckenspråk ännu mer? Här ger vi några tips på var man kan språkbada i naturliga teckenspråksmiljöer:

Besök din närmaste **dövförening** och öva på teckenspråk. På sdr.org kan man se var dövföreningarna finns.

Eller titta förbi din närmaste ungdomsklubb. Kolla var den finns på sduf.se och på sid. 34-35.

DHB Norra har familjeträff "Språka på teckenspråk" tillsammans med Medelpads Dövas Förening.

Sveriges Dövas Ungdomsförbund och **Unga Hörselskadade** ordnar läger och teckenspråksveckor. Kolla uh.se och sduf.se.

Om du är döv/hörselskadad kan du också idrotta i en **döv-idrottsklubb** och få teckenspråk på köpet. Kolla svenskdovidrott.se.

10 FÖRDELAR MED TECKENSPRÅK

- 1.** Du kan teckna om vad som helst genom fönstret.
- 2.** Du kan teckna under vattnet. Här slår du dykarnas begränsade teckenförråd med hästlängder.
- 3.** Du kan teckna i bullriga miljöer utan att behöva säga "Va?".
- 4.** Du kan teckna på avstånd utan att behöva skrika.
- 5.** Du kan teckna tyst på bio och teater utan att störa andra. Kanske använda dig av socialhaptiska signaler? Läs mer på sid. 8.
- 6.** Du kan teckna och äta samtidigt. Lugn, det går oftast bra att ha munnen stängd när man vill vara artig och inte teckna med munnen full av mat. Man förstår ändå vad du tecknar.
- 7.** Du behöver inga speciella 3D-glasögon – teckenspråket är redan tredimensionellt.
- 8.** Du kan prata hemligheter med din kompis utan att icke-teckenspråkiga förstår er, t.ex. när ni åker buss eller tåg. Men se upp – det kan hända att era medpassagerare kan teckenspråk!
- 9.** Musik på teckenspråk är dubbelt så roligt och vackert som musik utan teckenspråk. Massor av videor på Youtube bevisar det.
- 10.** Du kan återge en spännande historia på teckenspråk och med ett rikt bildspråk, t.ex. en biljakt. Här är teckenspråket överlägset det talade språket och nästan bättre än actionfilmen.

Teckenspråkigt tolkbolag

tolkforall
.se

Nyhet: Teckenkort!

Teckenkortet vänder sig till barn i förskole- och lågstadieåldern, deras familjer och anhöriga, pedagoger i förskolan och grundskolan samt andra professionella och intresserade som vill lära sig teckenspråk. Kortens motiv och tecken är noga utvalda och består av bland annat djur, leksaker och färger samt bokstäver och siffror.

Materialet består av totalt 111 kort och säljs av Sveriges Dövas Riksförbund. Det är framtaget inom satsningen "Bra start i livet" 2016 till 2017.

Köp teckenkort på
www.sdrgavan.se

Superdövis – en bok om att vilja vara som alla andra

Skriven och ritad av: Cece Bell, 2014

Översättning: Sara Årestedt

Förlag och utgivningsår: Rabén & Sjögren, 2017

Superdövis är en seriebok baserad på en sann historia och som utspelar sig på 70-talet. Den är gulligt tecknad och passar både barn och vuxna och trots att den har några år på nacken så är mycket av det som utspelar sig i boken både (tyvärr) allmängiltigt och aktuellt.

Lilla Cece blir sjuk och förlorar hörseln. Att plötsligt upptäcka att man inte hör är först ett trauma och det blir ju inte så mycket bättre av att tvingas bära en stor kroppsburen hörapparat. Inte heller att inte längre hänga med i kompisarnas lek. Men lilla Cece har tur och får börja i hörselklass när hösten kommer. Men bara i ett år tills familjen flyttar... här börjar hennes resa att hitta ett sätt att få vara sig själv, att få vara med och att få vara normal. Det går inte, hur lilla Cece än försöker.

Det här är en bok om att få vara med på egna villkor, att få slippa förklara sig och om vikten av att få vara med andra som är likadana. Att lilla Cece går integrerad med hörande barn som inte vet hur de ska bete sig gör att livet bara blir en enda en lång kamp för att få vara sig själv. Och att bli accepterad. Superdövis är ett alter ego som i fantasin räddar henne när hon känner sig alltför annorlunda. Hennes historia berättas med viss lätthet och humor men mellan raderna kan vi ana så mycket mer. Vill du få en bild av hur kämpigt det är att gå integrerad som döv så läs den.

YLVA BJÖRKLUND

LÄS FLER BOKRECENSIONER PÅ DOVASTIDNING.SE

Vi har recenserat flera barn- och ungdomsböcker på sistone:

- **Dylan Grönöga och jag**, av Mia-Maria Lindberg
- **Pluto och stjärnorna**, av Mia-Maria Lindberg
- **Min bror monstret**, av Mårten Sandén

Recensionerna finns att läsa på dovastidning.se.

Kandidatprogram i teckenspråk och tolkning

Sen anmälan öppnar 14 juli. Välkommen med din ansökan.

Ett samarbete mellan

- Institutionen för svenska och flerspråkighet/
Tolk- och översättarinstitutet och
- Institutionen för lingvistik/
Avdelningen för teckenspråk.

tolk.su.se/ktt

Stockholms
universitet

Regionala tecken – inte dialekter

En vanlig fråga som teckenspråksanvändare får är: finns det dialekter på teckenspråk?

Tommy Lyxell vid Språkrådet föredrar att tala om regionala tecken. "Dialekter handlar inte bara om ordval, utan innefattar även grammatiska och prosodiska drag, uttal av tal etc. I det svenska teckenspråket har vi inte sådan variation utan det rör sig mest om teckenval", säger han. Skillnader i teckenval beror ofta på vilken specialskola för döva och hörselskadade man gått i och det är där regionala tecken uppkommit. Kända regionala tecken är apelsin, korv och älg. På teckensprakslexikon.su.se kan man kolla hur dessa tecken ser ut.

Antologi:

**Åtta personer med vitt skilda
bakgrunder berättar om vad
teckenspråket betyder för dem.**

FOTO: ULF HUETT

Tack vare tolkarna kunde jag fullfölja drömutbildningen

När jag var 6 år upptäcktes det på en hörselkontroll att jag hade en hörselskada som innebar att jag inte hörde de allra mest högfrekventa ljuden. Den blev sedan sämre under några år men stannade sedan av. Jag hade väldigt svårt att acceptera att jag inte hörde. Jag ville vara som alla andra och kämpade på med läppavläsning. När jag började träffa andra hörselskadade så förstod jag att jag inte var ensam och genom föreningen Unga hörselskadade kom jag för första gången i kontakt med folk i min ålder som använde teckenspråk. Jag tyckte att det verkade vara ett fantastiskt språk och till slut hamnade jag på Västanviks folkhögskola efter gymnasiet och läste teckenspråk i ett år. Det var fantastiskt att omges av döva och hörselskadade som tecknade överallt. Jag förstod mer och mer för varje dag och kände mig verkligen hemma. Det är skönt att ha ett språk där en inte blir hindrad av sin hörselskada. Med hörande hamnar jag ofta lite utanför i sociala sammanhang men det är en trygghet att veta att det finns sammanhang där jag kan delta på lika villkor.

När jag sen kom in på min drömutbildning till läkare kunde jag använda teckenspråkstolkar på föreläsningar och seminarium och på det sättet lyckades jag ta mig igenom utbildningen. Jag tror inte att jag hade klarat alla långa föreläsningar och seminarium med massor av nya ord utan tolkarna. Jag är otroligt glad att jag fick möjlighet att till slut bli teckenspråkig. Det har gett mig så många fler möjligheter i livet och så många fantastiska vänner.

Hanna Pålsson, AT-läkare

Från noll språk till sju språk

Jag blev döv som ettåring efter en allvarlig sjukdom. Vid fyra års ålder flydde vi från kriget i Jugoslavien till Sverige. Mina föräldrar kunde varken svenskt teckenspråk eller svenska. Jag förstod inte konceptet att tala språk förrän jag var runt sju år. Först då började jag snappa upp tecken och kommunicera genom tvåvägskommunikation. Innan det kunde jag bara enstaka ord på kroatiska och vi i hemmet hade "ett eget språk". På ett sätt kan man säga att jag var en treåring i en sjuårig kropp. Talspråket började komma igång i och med teckenspråket. Jag lärde mig då svenska och svenskt teckenspråk. När jag var runt tolv år kände jag att jag också ville förstå kroatiska då hela min familj kunde det fullt ut förutom jag. En sommar träffade jag några döva kroater och genom dem lärde jag mig kroatiskt teckenspråk. Det gjorde i sin tur att jag blev betydligt bättre på talad kroatiska. Det var samma sak med svenskan och engelskan. Att mitt primära språk var teckenspråk gjorde att jag fick gott självförtroende och vågade tala. När jag sa något fel kunde jag använda teckenspråk istället. Jag är oerhört tacksam över att mina föräldrar bestämde sig att använda teckenspråk och inte bara enbart tal. I dag kan jag sju språk tillräckligt bra för kunna föra en djup konversation.

Teckenspråket har varit oumbärligt för mig. Innan jag fick det kände jag mig vilse och inte självständig i livet. Jag förlitade mig hela tiden på andras råd eller uppmaning. När jag som tonåring bestämde mig för att helhjärtat satsa på teckenspråket ökade mitt självförtroende. Jag började bestämma själv vad som var bäst för mig. Tidigare var jag hela tiden osäker på vad folk egentligen sa till mig. Ofta låtsades jag att jag förstod. I dag har jag blivit betydligt bättre på att titta på båda sidorna av situationen innan jag beslutar något. Det har inte bara bidragit till att jag kan förstå och konversera med människor utan även gjort mig lycklig som individ. Bara känslan av att kunna konversera är stor. Som invandrare, att gå från nästintill noll språk till att tala sju olika språk kräver en stabil grund och mycket av det har jag att tacka teckenspråket för.

Ivan Cosic, blivande teckenspråks- och svensklärare på högstadie-/gymnasieskola

En liten pappersbit förändrade mitt liv

Hösten 2002 började jag på Manillaskolan. Då fick jag se teckenspråket i full action för första gången. Jag var 13 år gammal. Vid första anblicken ville jag inte vara kvar. Jag försökte i min förvirring greppa varför alla var tysta och gestikulerade med händerna. Jag hade under vårterminen gått integrerat på Vinstagårdsskolan i Vällingby. Då hade jag kämpat med det svenska uttalet och att uppfatta vad alla i klassen diskuterade. Kämpat med att förstå lärarnas genomgång under lektionerna. Och kämpat med att få till det där uttalet på svenskan som överskuggades av min franska accent som gav de andra i klassen skäl att fnissa åt mig. Det som jag, med största sannolikhet, trodde skulle bli min vardag på Vinstagårdsskolan kom att förändras över sommaren samma år. Av någon anledning satt jag en dag med en blankett framför mig som visade helt obegripliga handformer med alla bokstäver intill dem. Hade någon kommit fram till mig och sagt att den här pappersbiten skulle förändra mitt liv och ta med mig på en massa resor fyllda av äventyr så hade jag tveklöst tänkt: "Vad är det för galenskaper den här personen försöker komma med?"

Några månader senare fick jag minst sagt se världen med nya ögon. En ny värld öppnade sig och jag fick den fantastiska förmånen att lära mig teckenspråk och få många nya kunskaper som gjorde min vardag och mitt liv mycket rikare. Teckenspråket har förändrat mitt liv på så många sätt att jag än idag inte kan finna ord för att beskriva hur tacksam jag är. Tacksam över möjligheten att få uttrycka mina känslor och åsikter varje dag. Tacksam över att få ta del av andras tankar. Tacksam över att få hjälpa ungdomar att utvecklas. Tacksam över att få ha vänner som är likasinnade som jag rent språkligt och ha upplevt: Melodifestivalen, studier i England, Fame-visukalen med Riksteaterns Tyst Teater, EM och VM med Svenska Dövidrottsförbundets fotbollslandslag och vinna U21-EM Brons som landslagsledare. Allt detta har jag upplevt under mina 16 år i Sverige. När jag var en liten pojke i Haiti var jag ständigt begränsad av oförmågenheten att kunna ta del av världen runt omkring mig på grund av min hörselnedsättning. Jag kan ännu inte finna ord nog för att tacka dem som gjorde det möjligt för mig att komma till Sverige och få lära mig teckenspråk. Särskilt min pappa. Så, Merci Papa Luc (tack pappa Luc på haitisk franska)! Romel Belcher, lärare i engelska och idrott & hälsa

Vi får beröm av läkare och logopeder

30 maj 2008. Jag sitter i en aula, i en av Stockholms södra förorter, bland nära och kära, och tittar på tolkfyrens avslutningsföreläsning. Min kusin är färdig teckenspråkstolk efter fyra tuffa år. Jag är helt fascinerad av de UV-belysta händerna som rör sig där i mörkret. Jag förstår inget men sitter ändå med tårar i ögonen, märkligt berörd av det jag ser.

3 november 2011. En liten pojke föds. Efter någon månad förstår vi att han inte hör. På min 34-årsdag får vi det slutgiltiga svaret från läkaren: er son har en grav hörselskada. Det pratas om fler hörseltester, utredningar och hörapparater. I förbifarten nämns ordet CI. Ingenstans minns jag att teckenspråkets vara eller icke vara diskuteras.

4 april 2012. Vi har möte med specialpedagogen. Målen är tydliga, sonen ska bli flerspråkig. Han ska lära sig svenska och engelska och han ska lära sig teckenspråk. Punkt. Vi får till svar att det kanske är ett väl ambitiöst mål. Vi svarar att det inte är något fel på sonens kognitiva förmåga.

6 juli 2012. Sonen tecknar lampa. Språket är igång.

25 oktober 2012. Sonen säger ampap och tecknar lampa.

10 december 2012. Sonen får sitt CI. Under hela utredningen har vi berömts för att vi väljer både talspråk och teckenspråk. Vi får positiv respons från både läkare och logopeder.

27 mars 2017. Sonen är drygt fem år. Det är dags för simskola. Sonen hoppar i, tätt följd av tolken. Nästan alltid samma tolk. Han väljer tolken framför CI:t i vattnet.

2 maj 2017. Sonen och jag sitter vid köksbordet och leker med bokstäver. Jag använder handalfabetet och bokstaverar M A J A och han svarar med ljudlig stämma Maja!

1 september 2034. Sonen börjar på universitet. Han har hittat sin drömutbildning och ska läsa i fyra år. Tolken står där framme vid föreläsaren, tekniken fungerar som den ska och sonen väljer själv hur han vill kommunicera. Framtiden är hans! Teckenspråk skapar valmöjligheter. Möjligheten att välja språk utifrån situation. Ibland engelska. Ibland svenska. Ibland teckenspråk. Enkelt.

Emma Pritchard, förälder

Nu kunde jag äntligen ta för mig

Som en integrerad elev i en hörande grundskola så hamnade jag lätt utanför. Mina föräldrar tyckte att jag hörde bra och att vi skulle vara tacksamma för det. Hade jag vetat i tid att det fanns andra skolor, då hade jag aldrig stannat kvar. Jag hade svårt för att förstå mina hörande kompisar när det var bullrigt, för många som talade och vid t.ex. blåst. Jag kunde aldrig dominera en konversation, jag låg alltid efter och bidrog sällan i samtalsämnen. Läraren kunde ställa en fråga till mig om ett ämne, varpå jag svarade så fel att klasskamrater skrattade. Jag hörde aldrig frågan från första början. Jag var tvungen att skämta till hela min skolsituation, det togs ändå inte på allvar. Det kändes inte rätt, att det alltid var mitt ansvar att jag skulle hänga med ordentligt. Detta fortsatte under hela grundskolan, det präglade mig till någon jag inte var. Någon som ofta satt ensam, var osäker och var "oprovocerat" frustrerad. Jag trivdes inte.

2012 började jag plugga på riksgymnasiet i Örebro, det är nog det bästa beslutet jag har tagit fram tills idag. Jag vann så mycket på det, en ny chans att etablera mig, träffa andra hörselskadade och leva i en teckenspråkig miljö. Det var, ursäkt språket, så jävla skönt! Jag kämpade första året för att ta till mig teckenspråket, jag vill minnas att jag var ovanligt duktig på att lära mig. Engagerad i varje fall. Ett tag slutade jag använda hörapparater för att jag var så trygg i mitt teckenspråk, jag kunde äntligen dominera om jag ville. Jag kunde ta plats, få meningsfulla utbyten och känna mig värdefull. Hade jag fått välja så hade jag valt att få växa upp med teckenspråk, men det säger väl alla? Nu läste jag aldrig någon kurs i teckenspråk, men det var det ämnet jag brann för. Det var det språket som gav mig verktygen att berätta min historia. Det kan ingen ta ifrån mig.

Edvin Lidén, studerande

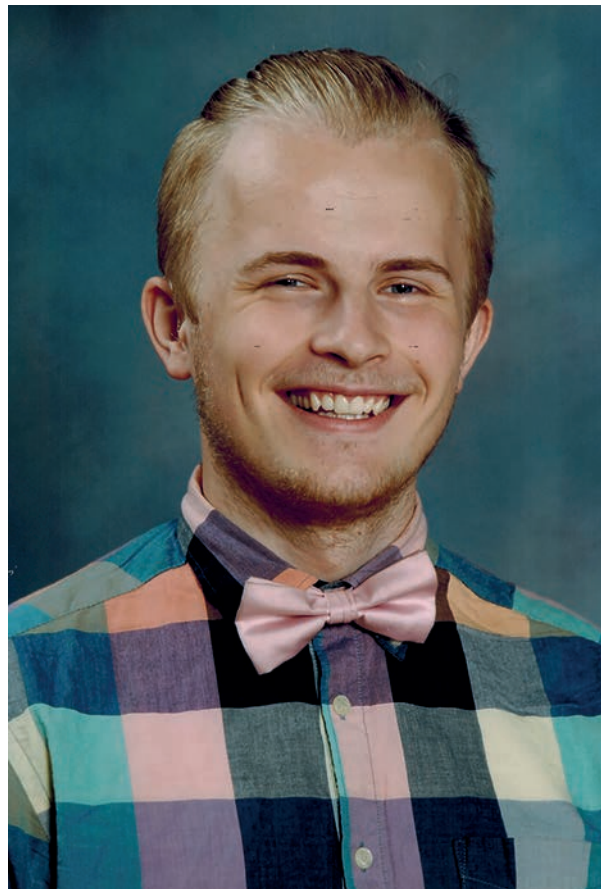

FOTO: NICLAS MARTINSSON

Dörröppnare till en ny värld

Min första kontakt med teckenspråket var i samband med att min son, då 1 år gammal, konstaterades vara döv. Innan dess hade jag aldrig kommit i kontakt med döva eller teckenspråk och för mig öppnades en helt ny värld. Konstigt nog hade jag ofta fått höra, sedan jag var i tonåren, att jag var "osvensk". Jag talade ofta med både händer, armar och hela kroppen, mer som man tänker sig sydlänningar gör. Nackdelen har varit att jag med mitt gestikulerande lite då och då gjort att jag stött ut glas på matbordet eller ofrivilligt knuffat till någon granne. När jag fick förmånen att börja lära mig teckenspråk kändes det inte så främmande.

Innan min son och jag hade utvecklat ett fungerande teckenspråk var det emellanåt tufft med aggressionsutbrott och tårar. När väl språket mellan oss började flyta på var det fantastiskt. Dock hade jag en oro att vår kommunikation inte skulle kunna innehålla några djupare diskussioner, tankar och känslor, vilket helt kom på skam. Jag upptäckte att teckenspråket är ett rikt, nyanserat och uttrycksfullt språk. Tänk de gånger vi befunnit oss i stökiga miljöer, så skönt och vilsamt att kunna använda teckenspråket istället för att skrika till varandra, eller när min son och jag har varit på varsin sida om en fönsterruta och ändå kunnat kommunicera. När man talar teckenspråk måste man vara 100 % närvarande och ha ögonkontakt, du kan inte surfa på mobilen och samtidigt teckna, eller diska och teckna. Det gäller att ha fokus.

Teckenspråket är också en stor utmaning för mig, med en helt annan grammatik än det talade svenska språket och en oändlig mängd med tecken, en utmaning jag med glädje, och ibland frustration, försöker att ta mig an. Min son har tur nog tålmod med mig och han är en mästare på att läsa av mina känslouttryck. Av de språk jag kommit i kontakt med tycker jag att teckenspråket är det vackraste och mest levande och uttrycksfulla språket. Jag är tacksam för den nya värld som öppnades för mig genom min döva son och teckenspråket.

Birgitta Martinsson, förälder

Jag har varit hörande, hörselskadad och döv

Min bakgrund är olik många andras. Jag föddes hörande, blev hörselskadad när jag var tolv och döv omkring tjugofemårsåldern. Det som gör det hela unikt är att jag även har döva föräldrar och många döva släktingar. Somliga är barndomsdöva och andra vuxendöva. Jag fick alltså det svenska teckenspråket och dövkulturen innan jag ens hunnit bli döv. Under min uppväxt blev det många besök på dövföreningen vilket jag älskade, och jag minns ännu med värme de bekanta ansikten som så ofta fanns där. Hemma flödade teckenspråket, och jag började kommunicera mycket tidigare än bebisar vanligen gör. Mitt första tecken kom när jag var ett halvår gammal, och det var det mindre banbrytande ordet "mamma". Redan första eller andra klass hade jag väldigt lätt för svenskämnet, vilket min dåvarande lärare funderade över. Under ett utvecklingssamtal frågade hon försiktigt min mamma: "Hur kommer det sig att Olivia är så duktig på svenska när ni är döva och pratar teckenspråk hemma?". "Det är just därför", svarade hon. Och nog är det just så - forskningen visar att flerspråkighet främjar språkinläring i stort.

Det finns vissa som påstår att teckenspråket inte kommer finnas kvar i framtiden. Att det kommer en dag då teckenspråket är föråldrat, men låt mig invända. Hundra år av förtryck och teckenspråket står ännu stadigare på båda benen med massvis av talare. Det är ett språk som aldrig minskar i betydelse eller popularitet. Jag har varit hörande, hörselskadad och döv. Jag har en del att jämföra med, och mitt liv som döv är lika rikt och lyckligt som när jag var hörande. Kanske rikare, till och med. Detta är tack vare teckenspråket och dövvärlden, och alla de fina vänner jag har fått på den vägen. Och jag är inte ensam; jag hör aldrig om människor som ångrar att de lärt sig teckenspråk, men däremot om många som önskar att de hade fått det mycket tidigare. Teckenspråket, du har gett mig så mycket. Hur kan jag någonsin tacka dig?

Olivia Renner Balkstam, studerande

FOTO: HANNA MURRAY

Språket får mina barn att blomstra

I mina händer håller jag hela världen. Jag har sett mina barn växa i takt med att de lärt sig mer och mer teckenspråk. När jag blev deras pappa hade de inget språk alls. Äldsta dottern var fem år, yngsta dottern var bara ett år. Min fru och jag har varit de första som visade dem ett sätt att uttrycka sig på. Vi gav dem ett språk att använda. Teckenspråket. Med teckenspråket har barnen blomstrat. Detta fantastiska språk gör att deras tankar vandrar från hjärnan, ned genom armarna och ut genom händerna. Allt de tänkt på men inte kunnat förmedla kommer nu fram. När de fått ett språk har de kunnat berätta hur de känner, vad de ser och vad de tänker på. De kan berätta vem de är. Allt det som folk tar för givet i en grundläggande kommunikation, har jag sett växa fram dag för dag. Känslan när jag ser dem förstå något nytt är magisk. Det finns inget bättre än när de förstår nya tecken. Det betyder att de lagt en ny pusselbit, att deras värld blir lite mer logisk. Att de förstår något nytt om sina egna liv. Och då tänker jag på vilken tur de faktiskt har. Att de lever i en tid där de får positiv respons när de använder teckenspråk. De har tur som inte behöver sitta på sina händer, öva läppavläsning eller att deras uttal av talade ord styr deras människovärde.

Det är mitt ansvar som förälder att kämpa för mina barn. Ibland innebär den kampen att kämpa för teckenspråket. Att uppmuntra, ifrågasätta och ibland till och med att upplysa. Jag är en amatör som gör så gott jag kan, men jag får aldrig sluta försöka. Teckenspråket är för mig mer än bara ett språk. Det är dövkulturens livsblod. Det är en överlevare från en mörk och tragisk tid. Teckenspråket är luften, vattnet och solen som får mina barn att växa. Genom teckenspråket kan jag berätta för mina barn att jag älskar dem, och att jag alltid finns här för dem.

Conny Norén, förälder

Vidar, 3 år.

Välkommen till fa

Björn och Erika Tegström har en döv son, Vidar, 3 år. För dem var beslutet att använda både teckenspråk och tal självklart.

– Vi håller inte med om att teckenspråksanvändningen förstör talspråsutvecklingen, säger Erika.

DT hälsar på dem i Sundsvall och frågar hur de resonerar kring språkval.

Vidar och hans sexåriga storasyster, Elmy, leker varg på övervåningen när DT kommer på besök. Björn och Erika sitter nere i vardagsrummet och skrattar åt deras ylande och morrande. Hemma växlar Vidar mellan teckenspråk och tal.

– Han väljer själv när han vill teckna respektive prata, säger Erika.

Vidar har dubbla cochleaimplantat (ci). Björn och Erika har fått höra av läkare och andra att de bör prioritera tal och ta teckenspråk senare om det behövs. Ett argument som framförs är att de hörande föräldrarna blir bättre språkgivare om de talar sitt modersmål med sina barn. Ett annat argument är att om ett barn med ci ska få en optimal talspråsutveckling måste barnet så tidigt som möjligt få hörsel- och talträning och ha fokus på det.

Björn och Erika motsätter sig att teckenspråk är något de bara behöver lära sig om ci inte fungerar bra på Vidar.

– Jag blir så arg på att det synsättet finns. Vi kan inte bortse från att han är döv i grunden. Därför ska han också få teckenspråk. Det är hans naturliga språk, säger Björn.

Erika lägger till att det samtidigt inte innebär att hörseln och talet sätts åt sidan. Nej, tvärtom. Det är något de också jobbar med. Hon och Björn har kommit överens om att hemma är Björn den som tecknar mest och Erika den som talar mest med Vidar.

– Det är för att jag talar väldigt mycket, säger Erika leende som har just "babbla" som persontecken.

En fördelning som hittills har fungerat väl. De kan se att Vidar snabbt anpassar sig beroende på miljön. I hemmet pratar han mest, ibland med tecken som stöd.

– När jag till exempel säger jacka så hör han bara "acka". Då tecknar han "jacka?" i ett led att fråga om jag menar jacka, berättar Erika.

När Vidar är ute brukar föräldrarna använda mest teckenspråk eftersom han då hör sämre. Samma sak när han är i en fullt teckenspråkig miljö. Då väljer han ibland bort att ha ci på sig och tecknar istället.

– Teckenspråk innebär trygghet för honom, säger Björn.

Vidar går integrerat i förskolan. Där finns det två andra barn med hörselnedsättning. Björn och Erika är nöjda med förskolan då de har pedagoger som jobbar medvetet med att använda tecken som stöd som komplement till talet och visa bilder med mera.

Tillbaka till 2014 – året då Vidar föddes. Björn och Erika fick veta att han hade en måttlig hörselnedsättning på ena sidan och en grav sådan på andra sidan. När han var tre månader gammal fick han dubbla hörapparater.

– Vi började lära oss teckenspråk på en gång när vi fick veta att han hade hörselnedsättning, säger Björn.

Den ena hörapparaten visade sig dock inte räcka. Istället fick Vidar ett ci. Då var han lite mer än ett år gammal. Senare blev hans hörsel på andra sidan avsevärt sämre, från drygt 40 decibel till 70. Under den tiden var barnaudionomerna i Västernorrlands län inte tillgängliga på grund av t.ex. sjukskrivning. Därför dröjde justeringarna av ljudnivån då den audionom som genomförde testerna var orolig för att utsätta honom för alltför höga ljud, om mätningarna inte stämde.

Björn och Erika är lite besvikna på hörselhabiliteringen.

– Det var synd. Men samtidigt satsade vi hela tiden på teckenspråk, säger Björn.

Förra sommaren fick Vidar sitt andra ci. Föräldrarna kan se en tydlig skillnad. Han får en bättre hörsel- och talspråkutveckling.

Elmy, 6 år.

Björn och Erika Tegström.

miljen Tegström

Erika är ordförande för DHB:s norra distrikt. Det är ett riksförbund för föräldrar till döva, hörselskadade och språkstörda barn. Var tredje söndag anordnar DHB Norra i samarbete med Medelpads Dövas Förening familjeträffen "Språka på teckenspråk". Det är att såväl unga som vuxna träffas och övar på teckenspråk. Initiativet kommer från Erika Tegström.

– Det är inte bara för oss vuxna utan våra barn behöver också vistas i en fullt teckenspråkig miljö där de träffar andra döva barn och vuxna. "Språka på teckenspråk" har snabbt visat sig bli uppskattat. Erika hoppas att modellen sprider sig till övriga Sverige. Näst i tur står Östersund.

Vad betyder teckenspråket för Vidar?

– Allt! Ett exempel är att när vi i dag åkte till familjeträffen "Språka på teckenspråk" kunde vi se hur Vidar jublade av lycka när vi närmade oss parkeringshuset (nära dövföreningslokalen reds anm), säger Erika.

Hon och Björn kan se att teckenspråk är det som betyder mest för Vidars kognitiva utveckling. Här kan han känna sig delaktig och förstå vad som sägs utan att behöva förlita sig på tekniken när han är med personer som kan teckenspråk.

– Vi håller inte med om att teckenspråksanvändningen förstör talspråksutvecklingen. Vi kan också fråga oss: vad händer om ci:t går sönder? Hur kommunicerar man då? Ett barn orkar kanske inte ha ci när det är sjukt eller jättetrött. Men oavsett om tekniken fungerar eller inte kan vi inte acceptera att utesluta teckenspråket.

Björn upplever att vissa föräldrar kanske prioriterar bort teckenspråk p.g.a. tidsbrist. Erika säger att hon tror att det också beror på vilken information föräldrar får av läkare och logopeders med flera. En del är positiva till parallell språkinläring, andra avråder från det.

– Det är riktigt att det är viktigt att börja med tal- och hörselträning tidigt men de måste också tala om att teckenspråket inte förstör talet, säger Erika som tillsammans med Björn vill krossa den myten.

De vill att teckenspråk ska ses som ett språk bland alla andra, inte

som något man lär sig vid behov för att ci-operationen blivit mindre lyckad. Erika och Björn fortsätter att gå TUFF (teckenspråksutbildning för föräldrar). De betalar även privat så att Elmy kan få modersmålsundervisning i teckenspråk. Sedan när hon börjar grundskolan kan hon få rätt till det kostnadsfritt.

– Bara om man är nyfiken och villig att lära sig ett nytt språk – teckenspråk – så går det! Vi har en döv son och då är det självklart att vi lär oss teckenspråk, säger Erika som nu också studerar kursen "Dövas tvåspråkighet" vid Stockholms universitet på distans.

TEXT & FOTO: NICLAS MARTINSSON

Björn och Erika Tegström vill krossa myten om att teckenspråket förstör talet.

ILLUSTRATION: MIKAEL ÖHLUND

BE BOLD
BE YOU
BE CARING
BE A PRO

Vi är oss själva,

tar vara på varandras unika potential och uppskattar mångfalden i våra olika tankesätt och bakgrunder.

Välkommen till Scandic.

VAL AV SKOLA

Många föräldrar funderar på vilken förskola/grundskola de ska välja till sina barn. Här har vi intervjuat sex olika familjer om varför de har valt att gå integrerat, i en (för)skola med hörselspår eller i en special(för)skola*. Läs mer på sidorna 24-27.

* på grundskolenivå finns det en tydlig uppdelning mellan skolformerna. På förskolenivå är det inte lika tydligt. De förskolor som erbjuder teckenspråk eller/och tecken som stöd har olika benämningar på sig själva. Vi har valt att kalla förskola som i första hand använder svenskt tal för hörselförskola och förskola som har anställda som har teckenspråk som förstaspråk för specialförskola. Lästips: Språkrådets rapport, "Se språket – barns tillgång till svenskt teckenspråk" (2014) om teckenspråkiga förskolor. Enligt den finns åtta fullt teckenspråkiga förskolor i Sverige. Uppgiften kan ha ändrats sedan dess.

SÅ FÅR DITT BARN EN BRA START I LIVET

Vi har frågat professionella och forskare om vad en bra start är för ett döv/hörselskadat barn. Se vad hörselläkaren, kuratorn, logopeden, teckenspråksläraren, specialpedagogen & forskarna svarar. Läs mer på sidorna 28-31.

Integrerat

– Det funkar över förväntan för Ida

Ida, 2 år, går i en förskola i skånska Hörby. En av anledningarna är att hon ska kunna gå tillsammans med sin storasyster som är två år äldre.

– Hittills har allt gått bra, säger mamma Ulrika Granström.

Att välja förskola till sitt barn var inte lätt, berättar Ulrika. Ida är döv och har cochleaimplantat. Ulrika och hennes man är också döva. Deras äldsta dotter, Alma (4 år), är hörande.

– Vi bestämde oss för att låta Ida gå integrerat av flera anledningar, säger Ulrika.

Den ena är att Ida och Alma ska kunna gå tillsammans i samma förskola. Den andra är att det är för långt till förskolan i Lund eller Malmö där teckenspråkskunnig personal jobbar. Föräldrarna vill att Ida ska kunna skapa nätverk med andra jämgamla barn i Hörby med omnejd.

– Förskolan är också liten, vilket vi uppskattar, säger Ulrika.

Den tredje anledningen är att föräldrarna vill att Ida ska kunna få talstimulans i förskolan då det nästan bara är teckenspråk hemma.

Nu har Ida gått i förskolan i ett år.

– Vi hade lågt ställda förväntningar. Men nu kan vi se att allt har gått bra, över förväntan, säger Ulrika som kan se på Ida att hon är glad, nyfiken och framåt.

Kommunen har gått med på att anställa en fullt teckenspråkig resursperson på 60% till Ida och hennes kamrater i förskolan. Hennes roll är att vara kommunikatör och ett slags länk mellan personalen och barnen. Hon ger information om vilka behov barn med hörselnedsättning har, ser till att kommunikationen flyter på och använder teckenspråk med de andra barnen.

Ulrika berättar att de andra barnen är nyfikna på teckenspråk. Personalen lär sig teckenspråk.

Ida, vad tycker du om förskolan?

Hon tittar på sin mamma först och ler. Sedan tecknar hon:

– God mat.

– Du tycker också om att leka och gunga, eller hur? frågar Ulrika Ida. Hon nickar.

Vad som är mindre bra är att när vikarier jobbar vet de inte lika mycket om barn med hörselnedsättning, berättar Ulrika. Då ser hon och maken hellre till att vara hemma med Ida, t.ex. över sommaren när ordinarie personal har semester.

Idas första språk är teckenspråk. Hennes talspråk har ännu inte tagit fart.

– Vi är inte oroliga. Hon kommer säkert ikapp senare.

– Men vi tar max ett år i taget och ser vad som fungerar/inte fungerar. Om förskolan inte är rätt så är vi beredda att byta, säger Ulrika. **TEXT: NICLAS MARTINSSON FOTO: PRIVAT**

– Alla barn borde få gå

Syskonen Trix och Lexi gick på Hörsel-förskolan i Falkenberg. De stortrivdes – det var som deras andra hem.

Trix var som ett nytt barn när han började på Hörselförskolan i Falkenberg. Tidigare hade han gått integrerat i en förskola i Halmstad.

– Trix var ofta arg när han kom hem från förskolan i Halmstad, berättar pappa Tommy Lerin.

Personalen hade inte rätt kompetens när det gällde barn med hörselnedsättning.

Med hjälp av hörselhabiliteringen i Halland fick Trix och Lexi rätt till skolskjuts så de kunde få gå på Hörselförskolan istället. Då var Trix tre år och Lexi två år.

Föräldrarna kunde snabbt se att framförallt Trix förändrats. Nu var han istället ett glatt barn. Lexi trivdes också bättre på förskolan i Falkenberg.

Det bästa med Hörselförskolan är enligt Tommy att det är hög personaltäthet och mindre barngrupper där. Dessutom jobbar hörselpedagoger där. Hela miljön är anpassad för barn med hörselnedsättning. Alltså en perfekt förskola som alla barn borde få gå i, enligt Tommy.

– Det var också en bra blandning där: fem barn med hörselnedsättning, ett med Downs syndrom och tio hörande.

Nu är Lexi sju år gammal och har ci. Trix, nio år, har hörapparater. Tommy och hans

i en sådan förskola

fru Sara ville egentligen att deras barn skulle börja på Silviaskolan, en grundskola med hörselspår i Hässleholm, cirka en och en halv timmes resväg. Men Halmstads kommun sa nej till att ordna med skolskjuts.

Istället går barnen i en grundskola nära hemmet. Den fungerar inte lika bra som Hörselförskolan. De anpassningar och resurser som gjorts och erbjudits är fortfarande otillräckliga. Ett exempel är att teckenspråksläraren sällan kommer till Lexis skola. Hen har ofta varit sjukskriven.

– Jag vill ha teckenspråk för det är kul, säger Lexi.

– Nu har en ny rektor börjat och det börjar se ljus ut, säger Tommy som önskar att grundskolan var lika bra som Hörselförskolan.

Trix åker till Östervångsskolan i Lund och lär sig teckenspråk varje fredag. Ibland tycker han det är roligt, ibland mindre kul.

– Det går upp och ner. Men han gillar att träffa sina kompisar där.

På frågan om vad teckenspråket betyder för Lexi och Trix svarar Tommy: mycket. Teckenspråk är bra att kunna när de badar, är trötta eller i bullriga miljöer med mera. Det är ett bra komplement till talet. Hittills har deras talutveckling varit god. Deras storebror, Dexter, kan också teckna lite.

TEXT: NICLAS MARTINSSON FOTO: PRIVAT

– Förskolan har allt Selma behöver

Selma, 4 år, går på Snäckbackens specialförskola i Sollentuna. Det bästa med förskolan är enligt hennes föräldrar att de har allt dottern behöver. "Vi är väldigt nöjda", säger mamma Elin Paulsson.

Elin och Niklas Paulsson berättar att beslutet att låta dottern Selma gå på Snäckbackens specialförskola inte var så svårt. Innan de bestämde sig hade de hälsat på olika förskolor i Stockholm med omnejd.

– Snäckbacken var den som gjorde bäst intryck på oss. De har duktiga pedagoger som jobbar med båda språken (teckenspråk och tal), säger Elin och Niklas tillägger:

– Vi uppskattar att de har döv personal och därmed kan vara språkgivare till Selma på det sätt som vi föräldrar inte kan.

Selma är döv och har cochleaimplantat (ci). Hennes föräldrar tycker att förskolan har allt dottern behöver: god ljudmiljö, hörselslinga, möjlighet att träffa en logoped regelbundet och medvetet arbete med båda språken. På förskolan jobbar anställda som är döva, hörselskadade och hörande.

– Det känns tryggt att lämna henne där, säger Niklas.

Snäckbacken har fem avdelningar. Två av dem är för barn med hörselnedsättning.

Vad tycker du är roligt i förskolan?

– Pusselbitar, svarar Selma leende.

Vad tycker ni fungerar mindre bra på Snäckbacken?

– Inget som jag kan komma på..., säger Elin och funderar.

– Jo, det är en sak som är negativ. Det är långa taxiresor till och från förskolan, totalt två timmar om dagen. Det gör lite ont i hjärtat, säger Niklas.

Selmas språkutveckling har hittills varit god. Vid senaste fyraårskontrollen var hennes tal och ordförråd över snittet. Hon pratar gärna och gillar att sjunga. Även om hon hör och talar bra säger hennes föräldrar att teckenspråk innebär trygghet för Selma. T.ex. på morgonen när hon vaknar brukar hon inte vilja sätta på sig ci direkt. Då använder familjen teckenspråk. Hennes föräldrar märker också att Selma har svårt att sortera ljud om det är mycket bakgrundsljud och när många pratar. Elin och Niklas läser nu teckenspråk varje tisdagskväll, något de tycker är roligt. Som ett tillfälle att få lära sig ett till språk.

– Teckenspråket är en del av Selmas identitet och språk. Vi har svårt att förstå hur hon skulle klara sig utan teckenspråk, säger Elin.

– Tänk om Selma är tio år gammal och bestämmer sig för att inte vilja ha ci mer. Då är det skönt för oss att kunna teckenspråk, säger Niklas.

TEXT: NICLAS MARTINSSON FOTO: PRIVAT

Specialskola

– Utan teckenspråk skulle jag bli deprimerad

Theo går i andra klass på Birgittaskolan i Örebro. Där har han många kompisar som han spelar gaggaball med på rasten.

Theos föräldrar är döva och lillebror Edvin är hörselskadad precis som Theo själv. Föräldrarna Thomas och Jenny Ljungberg märkte att Theos hörsel gradvis blev sämre och valde därför att placera honom i en tvåspråkig specialskola.

– Där kunde Theos trygghet och delaktighet garanteras, säger Thomas.

På Birgittaskolan är grupperna mindre än i en vanlig skola, vilket är en fördel för Theo som nu hänger med i diskussionerna på ett bra sätt. Theo funderar:

– Jag tror mamma och pappa ville att jag skulle trivas i skolan, så därför fick jag börja på Birgittaskolan.

I skolan tycker Theo att gaggaball är bäst, det är en lek de leker på rasten. Han skiner upp och tillgägger:

– Det är också roligt att vara på fotbollsplanen, för där är gemenskapen bra.

Gemenskapen och samarbetet är något som Theos föräldrar tycker är extra viktigt, just för att Theo ska kunna identifiera sig med de andra eleverna och få vara fullt delaktig vare sig kommunikationen sker på tal eller på teckenspråk. För Theo behärskar båda

språken bra. Det finns en återkommande situation som Theo berättar om.

– Vi är tre i klassen som brukar prata med varandra vid matbordet ibland, då är det en i klassen som inte hänger med och säger till oss. Ibland kommer vi på det själva också. Vi brukar säga förlåt och börja teckna, för alla ska ju kunna hänga med.

Hemma tecknar Theo mest eftersom hans föräldrar är döva, med sin hörselskadade lillebror både tecknar och pratar han. I skolan använder Theo båda språken och säger att teckenspråket överväger.

Vad betyder teckenspråket för dig?

– Utan teckenspråket skulle jag bli deprimerad och inte kunna kommunicera med mina föräldrar och kompisar, menar Theo.

Han tycker också att teckenspråket är ett fint språk, eftersom det finns så många fina och bra tecken.

– Hemma hos oss tecknar vi bara, eftersom vi föräldrar är döva, säger Jenny. Men pojkarna pratar ibland med varandra och tecknar ibland, det varierar.

Jenny berättar också att Theo ofta använder teckenspråk när han möter nya människor. Hon lyfter upp ett exempel när han går till tandläkaren och har teckenspråkstolk med sig. Rätten att använda det språk han känner sig mest trygg med vid sådana möten är viktigt menar Thomas. **TEXT & FOTO: MARIA NORBERG**

– En av Moas favoriter

Moa går i första klass på Silviaskolan i Hässleholm. Hon trivs och ett av hennes favoritämnen är musik.

Moa och hennes familj bor i Hörby. Mamma Anna Söberg berättar att det inte var enkelt när hon och hennes sambo skulle bestämma sig för vilken skola Moa skulle börja i.

Moa har en döv storasyster som går på Östervångsskolan i Lund och en hörselskadad storebror som går på Silviaskolan i Hässleholm.

– Hörby ligger ungefär mittemellan Lund och Hässleholm. Moa skulle kunna passa bra på båda skolorna, säger Anna.

Moa gick i en teckenspråkig förskola, Motetten i Malmö, tillsammans med sin storasyster. Alltså kände hon sig hemma i en teckenspråksmiljö. Men föräldrarna kunde samtidigt se att hon var språkintresserad och klarade att höra och tala med hjälp av sina hörapparater.

Vidare konstaterade de också att nivån på undervisningen inte var tillräckligt hög på Östervångsskolan som hade många elever med vitt skilda behov. På Silviaskolan var det fler elever som låg på samma nivå. Därför föll valet på dem.

Moa trivs på Silviaskolan, som har döva med ci och hörselskadade elever i F-klass till klass 9. Hon säger leende:

– Gymnastik och musik är roligast. Anna

Skola med hörselspår

Integrerat

i skolan är musik

är i stort sett nöjd med sin skola men tycker att det är för lite teckenspråk i skolan. Moas klass läser bara teckenspråk som ämne en gång i veckan. Moa är en av dem i klassen som kan teckna flytande. De andra har varierande färdigheter.

I övriga ämnen använder enstaka lärare tecken som stöd.

– På ett föräldraråd har vi bett om att det ska vara mer teckenspråk i skolan. De har lyssnat på oss och ordnat så att lärare fortbildar sig i teckenspråk 30 minuter i veckan. Det är egentligen för lite men bättre än inget alls, berättar Anna.

Moas föräldrar har också märkt att skolan litar för mycket på tekniken. Hennes pappa som är hörselskadad besökte skolan ett par gånger. Då noterade han att tekniken inte fungerade som den skulle alla gånger.

– Det finns alltså alltid något som inte är bra med varje skola. Östervångsskolan är t.ex. bättre på teckenspråk men sämre på andra punkter.

Vad betyder teckenspråket för dig?

– Bra att kunna teckenspråk när hörapparat-batterierna tar slut och när jag träffar döva, säger Moa.

– Vi försöker ge henne så mycket teckenspråk som möjligt på fritiden. T.ex. ser vi till att ta med henne på Dövas dag och anmäla henne till barnläger, säger Anna.

TEXT: NICLAS MARTINSSON FOTO: PRIVAT

– Elias har fler kompisar att välja på

Ett större utbud och fler kompisar att välja på. Det är bland det bästa med Gerestaskolan i Härnösand, tycker åttaåriga Elias Zetterberg och hans pappa, Fredrik. Samtidigt är Elias klass för stor och han har ibland svårt att hänga med.

Elias har både tur och otur. Han bor i Härnösand. Där finns Kristinaskolan, en specialskola för döva och hörselskadade. Samtidigt finns det inga skolor med hörselspår i Västernorrland. Anledningen är att det är för få döva och hörselskadade barn som är födda på mitten av 2000-talet. Så det är antingen integrerad skolgång eller specialskola för Elias och hans storebror, elvaåriga Alex, som hör med ett öra.

De gick på samma förskola, Tjädern, där några teckenspråkskunniga jobbade. Att sedan låta Alex börja på Kristinaskolan var inte aktuellt. Den var för liten och nivån kändes för låg på undervisningen. Istället blev det Gerestaskolan. Fredrik berättar:

– Vi besökte först skolan nära hemmet. Men där var klasserna stora och lokalerna bullriga. Jag är själv hörselskadad så jag vet hur det är. Så vi valde istället Gerestaskolan som ligger på andra sidan stan.

Det som är positivt där är att lokalerna jämförelsevis har bra bulleranpassning. För Alex fungerar det väl i skolan, med vissa

anpassningar i klassrummet. Som Elias lär han sig teckenspråk på distans varje vecka.

Elias har en partiell hörselnedsättning och är i princip döv i diskanten. Så han har EAS*, som ser ut som ci på vänster sida och hörapparat på höger. När det var dags för honom att börja grundskolan föll valet på Gerestaskolan eftersom Alex redan går där. Nu går Elias i klass 2 och har en teckenspråkig resursperson.

Vilket är ditt favoritämne?

– Bild, svarar Elias.

Fredrik berättar att Elias lärare och resursperson gör ett fantastiskt jobb. Elias uppskattar att ha många lekkamrater att välja på. Men tyvärr är hans klass för stor; 24 elever. Även om hörslinga och mikrofon finns så fungerar kommunikationen inte alltid tillräckligt bra. Elias har totalt sett lägre hörselförmåga än Alex.

– Skolan har inte råd att minska antalet elever i klassen, säger Fredrik.

Nu funderar de om Elias ska börja på Kristinaskolan istället. Där är det mindre klasser. Men problemet kvarstår med att undervisningsnivån enligt dem kanske inte är tillräckligt hög. Det positiva är dock att hans teckenspråk kan utvecklas snabbare där.

– Vi har inte bestämt oss än.

TEXT: NICLAS MARTINSSON FOTO: PRIVAT

* EAS – kombinerar två olika tekniker: ci och hörapparat i samma skal.

KURATOR & LOGOPED

Teckenspråk och tal går hand i hand

Båda språken (teckenspråk och tal) berikar och stödjer varandra. Det säger kuratorn Gun-Britt Olsson och logopeden Jennie Pihlgren. De arbetar på Teamet för hörselimplantat vid Akademiska sjukhuset i Uppsala.

En bra start i livet är att tidigt upptäcka om ett barn har en hörselnedsättning. Då kan barnet få rätt hjälp från början och vid behov få cochleaimplantat (ci) eller hörapparater, enligt logopeden Jennie Pihlgren.

– Föräldrar ska tidigt få handledning i hur de kommunicerar med sina barn, säger hon. Kuratorn Gun-Britt Olsson lägger till:

– Det är viktigt att föräldrar och deras döva och hörselskadade barn tidigt får träffa olika yrkesgrupper vid hörselhabiliteringen, t.ex. audionomer, hörselläkare och teckenspråkslärare.

Teamet för hörselimplantat i Uppsala är ett av landets sju ci-team. De har både minderåriga och vuxna patienter. Patienterna kommer inte bara från Uppsala län utan också från andra landsting på remiss, t.ex. Dalarna och Gävleborg.

Logopeden Jennie Pihlgren har i uppgift att bedöma barnets språkliga förmåga före ci-operationen och sedan följa språkutvecklingen under hela uppväxten. Kuratorn Gun-Britt Olsson träffar barn och föräldrar för psykosocial utredning och samtal om förväntningar och omställningar i livssituationen m.m. Cirka 40–45 olika barn följs av Teamet för hörselimplantat om året.

När de träffar nya barn och deras föräldrar strävar de efter att ge dem så mycket information som möjligt. Då finns teckenspråk och tecken som stöd med i informationen. De säger att man samtidigt måste ta hänsyn till att alla familjer har olika förutsättningar och därför ska bedömas var för sig. Hörselhabiliteringen erbjuder diverse metoder för

hörsel- och talträning och kurser i teckenspråk med mera.

– Vi uppmuntrar parallell språkinläring, tal och teckenspråk. Men det är alltid familjen som avgör hur de vill göra. Vår roll är att stödja dem i deras val, säger Jennie Pihlgren.

Vad brukar du säga till de föräldrar som tycker att det är alltför tidskrävande att både stödja barnets talspråksutveckling och lära sig teckenspråk?

– Det ska inte kännas som en belastning att satsa på tal och/eller teckenspråk utan det är viktigt att det ska komma naturligt och kännas roligt och lustfyllt, t.ex. när man leker.

Gun-Britt Olsson säger att teamets syn är att teckenspråk och tal går hand i hand. Om ett barn med ci kan både teckna och tala så har det ”dubbla möjligheter”. Alltså får barnet en ökad valmöjlighet och kan välja hur, var och när hen vill kommunicera på tal respektive teckenspråk. Både hon och kollegan Jennie Pihlgren kan se att barn med ci har nytta av teckenspråk i olika situationer när hörseln inte räcker till och t.ex. när barn är trötta och inte vill ha ci på sig. De har barnpatienter som går integrerat i skolan och en del har resurspersoner som kan teckenspråk eller tecken som stöd. Det är enligt kuratorn och logopeden en tillgång att kunna teckenspråk om man sedan väljer att gå i riksgymnasiet för döva och hörselskadade eller/och plugga på universitet med teckenspråkstolk. Detta även om man som förälder kanske konstaterar att deras barn i dag inte behöver/inte vill använda teckenspråk då det hör och pratar bra.

Gun-Britt Olsson berättar att de har patienter som i dag är 20–25 år gamla och använder både teckenspråk och tal:

– Det går bra för dem. De har jobb eller studerar.

– Vi lär oss mycket av dem, tillägger Jennie Pihlgren.

TEXT & FOTO: NICLAS MARTINSSON

Börja teckna med din bebis så tidigt som möjligt

● En bra start i livet är att börja teckna med din bebis så tidigt som möjligt. Barnets första år är mycket viktigt för språklärande. Det säger Emelie Cramér-Wolrath som menar att det finns ingen tid att förlora för något barns språklärande. Hon arbetar som forsknings- och utvecklings-samordnare vid Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och har lång erfarenhet inom specialpedagogik. Hon är både specialpedagog och filosofie doktor i specialpedagogik och forskar om små döva barns språklärande.

Forskning som gjorts där tecken som stöd eller teckenspråk ingår ger enligt henne bara positiva resultat. Det spelar ingen roll om barnet är dövt, hörande eller hörselskadat. Att barn kan kommunicera med tecken innan de kan säga ord beror på att det är lättare att röra händerna till ett tecken än att röra tungan, kinderna och stämbanden för att säga ett ord. Gester och tecken gör att barnens språkliga kompetens ökar. Alltså får de tillgång till kommunikation med flera sinnen.

Just när det gäller döva och hörselskadade bebisar är hennes förslag att de så tidigt som möjligt får kontakt med barnkunniga fullt teckenspråkiga vuxna, helst döva. Det bör gärna ske flera gånger i veckan. Det gynnar också både lärande av tal och tecken att fortsätta teckna med bebis och barnet när det har fått ett ci.

Den forskning som gjorts visar att det inte finns bevis att teckenspråk medför någon negativ påverkan på talspråkutvecklingen för döva barn som har ci, berättar hon som tillsammans med andra forskare och specialpedagoger m.fl. skrivit en insändare i tidningen DHB Dialog (nr 4 2016). Insändaren finns också att läsa på webbplatsen **sdr.org**.

Några av de forskningsresultat som insändarskribenterna presenterar visar att döva barn med ci som använder både teckenspråk och tal har fördelar. Tvåspråkiga döva barn med ci har börjat använda ord tidigare och använder mer mogna kommunikativa funktioner oftare.

Vidare visar forskningen att döva barn med ci hänger med i vad som sägs i klassrummet om tekniken fungerar och om samtalen är styrda eller ett fåtal personer deltar i samtalet. Att kunna höra och samtala i större grupper är svårare. Med både tal och teckenspråkskunskaper kan barnet välja det språk som passar bäst i situationen både med kamraterna och i skolan. **NM**

Jag uppmuntrar teckenspråk eller tecken som stöd

● Audiologen Inger Uhlén uppmuntrar teckenspråk eller tecken som stöd när det gäller döva och gravt hörselskadade barn som är beroende av sina hörapparater eller ci. Hon säger:

– Det ger en trygghet och möjlighet till visuell kommunikation när hörseln inte räcker till.

Hon arbetar som överläkare på hörsel- och balanskliniken vid Karolinska universitetssjukhuset i Stockholm med speciellt uppdrag som medicinskt ansvarig för hörselhabiliteringen. Hörsel är ett område som hon verkat och forskat i sedan slutet av 1980-talet.

En bra start i livet för ett dövt/hörselskadat barn är enligt henne att det känner sig älskat och önskat av sina föräldrar.

– Därför är det viktigt att stödja föräldrarna när de fått diagnosen, så att inte deras eventuella sorg och oro hindrar dem att ta hand om och stödja sitt barn.

Det är enligt henne ingen nackdel att bli tvåspråkig, teckenspråk och svenska. Samtidigt säger hon att man måste ta hänsyn till barnets och familjens förutsättningar. En del familjer väljer tal som första språk till sina döva barn med ci och behöver därför ägna mycket tid åt att stödja talutvecklingen. Då kan de uppleva att det är för krävande att både stödja barnets talspråkutveckling och lära sig teckenspråk samtidigt. Vid god talutveckling minskar också motivationen att lära sig teckenspråk. Sedan pratar många föräldrar ett annat hemspråk än svenska med sina barn. Vidare är det en "omvänd situation" för teckenspråkiga döva familjer. De kan ha svårt att hitta tid och möjligheter att stödja barnets talutveckling.

Forskare, föräldrar och specialpedagoger har i det här Allt om teckenspråk-numret sagt att fördelen med att kunna både teckenspråk och tal för döva barn med ci är att barn kan välja språk beroende på situationen.

Ett exempel är att det är skönt att kunna teckenspråk när dessa barn är i en större grupp och samtalen inte är lika styrda. Ett annat är när barn med ci känner sig trötta eller sjuka. Inger Uhlén instämmer.

– Det viktiga är att barnet får ett fungerande språk, tal- eller/och teckenspråk. Annars påverkas kognitiv, social utveckling och inlärning negativt, säger hon. **NM**

Barn ska få valmöjligheter inför vuxenlivet

● Arne Kjellsson har arbetat som teckenspråkslärare i sammanlagt 23 år. Sedan sex år tillbaka jobbar han på TUFF (teckenspråksutbildning för vissa föräldrar) på Nordiska Folkhögskolan i Kungälv. Föräldrar kommer från Jönköpings län, Halland och Västra Götalands län.

– Jag träffar olika föräldragrupper varje vecka. Vi har fasta grupper som är hos oss i en vecka tre gånger om året, säger han.

De föräldrar som han undervisar har barn som behöver teckenspråk för sin kommunikation. Hans bästa tips är att föräldrar ska börja teckna med sina barn så tidigt som möjligt.

– Jag ser ofta att barn blir arga och frustrerade om de inte kan kommunicera. Och när barn tar av sig sina CI så är de döva. Då är det bra att kunna teckenspråk, säger han.

Hans erfarenhet är att döva/hörselskadade småbarn lär sig teckenspråk snabbare än tal. Därför är det enligt honom lämpligt att börja med teckenspråk.

– Jag har sett att om döva småbarn först lär sig teckenspråk så utvecklas också det svenska språket snabbare. Målet måste vara att dessa barn blir tvåspråkiga och får valmöjligheter som vuxna. **NM**

VILL DU VETA MER?

På **urskola.se** finns nio avsnitt om "Döva barns språkutveckling".

1. Vår dotter Johanna är döv
2. Lär av döva föräldrar
3. Teckenspråk nu, sen eller aldrig
4. Språk föder språk
5. En läkares perspektiv på CI
6. CI-barn, hörapparater och teckenspråk
7. Tvåspråkighet som tillgång
8. Teckenspråk är komplicerat
9. Dövidenitet och hörselnormen

På DT:s webbplats, **dovastidning.se**, kan du också läsa bland annat:

- Tidig exponering av teckenspråk har positiva effekter på kognitiva processer
- Döva barn har inga problem att lära sig flera språk samtidigt
- Teckenspråk främjar talutveckling

Ingela Holmström, vem är du?

– Jag är filosofie doktor, forskare och biträdande lektor vid institutionen för lingvistik på Stockholms universitet. Jag disputerade i pedagogik år 2013 och innan dess arbetade jag som gymnasielärare i svenska och svenskt teckenspråk under många år.

Vad har du hittills forskat i?

– Mitt övergripande intresseområde är frågor som har att göra med kommunikation och interaktion mellan döva, hörselskadade och hörande i olika sammanhang, där olika språkliga resurser används. Det är ett brett område som kan studeras ur många olika perspektiv. I mitt avhandlingsarbete fokuserade jag bl.a. på barn som har cochleaimplantat och går i klasser med hörande elever. I dag har jag flera pågående forskningsprojekt i samarbete med andra forskare och kolleger. Ett av dessa handlar om döva och hörselskadade barns tvåspråkighet.

Du ska föreläsa på SDR:s konferens “Bra start i livet” (juni 2017). Vilka forskningsresultat kommer du att presentera då?

– Min föreläsning kommer att handla om att det finns många olika åsikter och vetenskapliga studier som handlar om teckenspråkets vara eller icke vara för döva och hörselskadade barn. Ofta får talspråksutvecklingen stort utrymme och fokus, särskilt för döva barn som får cochleaimplantat. Jag kommer att visa att det finns många svårigheter med att leva med hörselnedsättning om man bara ser till hörsel och talat språk. Jag kommer därför att lyfta fram det positiva med att ge barn även teckenspråk från tidig ålder.

Vad anser du är en bra start i livet för ett dövt/hörselskadat barn?

– Att få tillgång till en rik och varierad kommunikation med såväl familjen som omgivningen, där man ser på barnets tillgångar och möjligheter snarare än att se på svårigheter och problem. Jag menar att man genom att se till att barnen får tillgång till såväl ett visuellt som auditivt (i de fall det är möjligt) språk bereder man väg för dem att när de är äldre själva välja vad som fungerar bäst i olika sammanhang och ger dem en positiv syn på sig själva och sina möjligheter.

Patrick Stefan Kermit, vem är du?

– Jag är professor i handikappvetenskap vid NTNU (Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet) i Trondheim sedan fyra år tillbaka. Innan detta har jag haft olika jobb med koppling till funktionsnedsättning, dövhet, teckenspråk och tolkning. Jag har i flera år arbetat med utbildning av teckenspråkstolkar och är själv också teckenspråkstolk.

Vad har du hittills forskat i?

– Min doktorsavhandling handlar om etiska aspekter av cochleaimplantat för döva barn och jag har de senaste åren varit involverad i forskningsprojekt som haft fokus på döva barn, ci, utbildning och tvåspråkighet. Vidare har jag också deltagit i andra projekt, bland annat om dövas rättssäkerhet när det gäller möten med polis och rättsväsende.

Du ska föreläsa på SDR:s konferens “Bra start i livet” (juni 2017). Vilka forskningsresultat kommer du att presentera då?

– Jag ska koncentrera mig på de resultat som talar om vilka utmaningar döva barn ställs inför i olika situationer i skolan. Då ska jag använda mig av resultat från olika studier i syfte att visa en så nyanserad bild som möjligt av vad vi vet och inte vet om döva barns situation i skolan i dag.

Vad anser du är en bra start i livet för ett dövt/hörselskadat barn?

– Jag vill betona att döva och hörselskadade barn i första hand är just barn och därför har rätt till en bra start precis som andra barn. Föräldrar till döva och hörselskadade barn får i dag ganska motsägelsefulla råd från olika professionella om vad som är bäst för barnet. Det gäller kanske framförallt frågan om språkval. Här är det en utmaning då vi vet ganska lite och då forskningen är otillräcklig. Jag tycker att det bästa sättet att hantera denna osäkerhet är att välja de alternativ som med största sannolikhet säkrar barnets rätt till ”en öppen framtid”. För döva barn – med eller utan cochleaimplantat – tycker jag att det minst riskabla är att satsa på tvåspråkig utbildning på både teckenspråk och skrift-/talspråk.

Liz Adams Lyngbäck, vem är du?

– Jag är universitetslektor på Specialpedagogiska institutionen vid Stockholms universitet sedan 2017 (tillsvidareanställd).

Vad har du hittills forskat i?

– Jag har intresserat mig för levda erfarenheter och kroppslighet i vardagen i relation till hur människor skapar mening. Inom samhällsvetenskaplig hälsoforskning har jag tidigare forskat om medicinska teknologier i vardagen och kvinnors upplevelser kring menstruation. Mina universitetsstudier utgår från andraspråksinläring och betydelsen av kulturmöten vilket gjorde att jag valde projektet om föräldrars upplevelser av cochleaimplantat som kunde innefatta både den teknologiska förändringen för individer i samhället och mötet med identitet, språk och kropp.

Du ska föreläsa på SDR:s konferens "Bra start i livet" (juni 2017). Vilka forskningsresultat kommer du att presentera då?

– Jag ska berätta om min avhandling "Experiences, networks and uncertainty: Parenting a child who uses a cochlear implant". Den handlar om erfarenheter hos föräldrar till döva barn som får cochleaimplantat och hur deras vardag gestaltar sig. Ett viktigt fynd är att vissa föräldrar tycks utveckla vad jag kallar dis/ability literacy som är en social litteracitet, dvs. en social kunnskap som innefattar både medvetenhet och förmåga att förstå barnet och andra som är likt barnet. Studien undersöker hur föräldrar blir till genom att 'läsa' sina barn. När föräldrar möter en sensorisk* olikhet i förhållande till sina barn kan de utveckla en sådan social litteracitet. Vad som kan försvåra den utvecklingen lyfts fram i beskrivningar av ett spänningsfält som innefattar olika mer eller mindre uttalade förslag föräldrar möter om användning av talade och tecknade språk och kombinationer av språkmodaliteter.

Vad anser du är en bra start i livet för ett dövt/hörselskadat barn?

– Stöd till föräldrar i olika former så att de kan ställa frågor som de behöver svar på och blir medvetna om sin familjs nya situation på ett sätt som överskrider motsatser mellan olika perspektiv.

*som har att göra med sinnesintryck

FOTO: VIBEKE MATHIESEN

Mary Rudner, vem är du?

– Jag är professor i handikappvetenskap vid Linköpings universitet och biträdande forskningsledare för Linnécentrum HEAD för forskning om hörsel och dövhet (Hearing And Deafness). Mitt perspektiv på hörsel och dövhet är kognitivt, vilket betyder att jag till exempel är intresserad av hur man använder minnet när man har en hörselnedsättning.

Vad har du hittills forskat i?

– Jag följer två olika forskningsspår: minne och teckenspråk samt minne vid kommunikation under ogynnsamma förhållanden. Ogynnsamma förhållanden kan vara att man har en hörselnedsättning eller att det finns mycket bakgrundsbuller (till exempel andra talare) eller att språket som används inte är modersmålet. Hos teckenspråksanvändare är jag intresserad av minne för teckenspråk samt hur teckenspråksfärdigheter färgar av sig på andra områden som till exempel läsning.

Du ska föreläsa på SDR:s konferens "Bra start i livet" (juni 2017). Vilka forskningsresultat kommer du att presentera då?

– Min föreläsning kommer att handla om språklig och kognitiv utveckling hos barn som har hörselnedsättning. Jag kommer att ge en internationell lägesbeskrivning med nedslag i egen forskning om fonologi, läsning och mentalisering.

Vad anser du är en bra start i livet för ett dövt/hörselskadat barn?

– En bra start i livet för alla barn är att ha kärleksfulla vuxna omkring sig som kommunicerar på ett adekvat sätt. Tillgång till språk är nyckeln till kognitiv utveckling. Då har man förutsättningar att vara delaktig i samhällets liv ut.

SE FÖRELÄSNINGARNA I SIN HELHET

UR har visat intresse för att filma föreläsningarna och sända dem i Kunskapskanalen. Oklart sändningsdatum.

Sveriges Dövas Riksförbund, SDR tror på alla människors lika och unika värde. Alla har rätt till delaktighet på lika villkor. Vår organisation erbjuder mötesplatser, sprider kunskap och driver på utvecklingen mot ett samhälle där teckenspråk har en självklar plats.

SDR:s vision är teckenspråk för möjligheter utan gränser och ett hållbart samhälle! SDR driver frågor, agerar kraftfullt och väcker opinion om våra mänskliga och demokratiska rättigheter. Vi arbetar för rätten och möjligheten att använda svenskt teckenspråk. Det svenska teckenspråket är av central betydelse i våra liv och avgörande för delaktighet på lika villkor i det svenska samhället. I vår verksamhet tillvaratas engagemang och vi erbjuder teckenspråkiga mötesplatser. Vi sprider kompetens och medvetenhet i vår organisation och i det samhälle som omger oss.

Från SDR:s idéprogram

IDÉPROGRAM
Sveriges Dövas Riksförbund

Stöd SDR genom att:

Bli medlem

Vi välkomnar alla som vill bli medlemmar. Du kan vara döv, hörselskadad, anhörig, vän eller intresserad av döva, teckenspråk eller SDR:s arbete. Du väljer själv graden av engagemang och för oss är alla viktiga.

Ge en gåva

Vi arbetar mot utanförskap och okunskap som döva och hörselskadade utsätts för varje dag. Tack vare gåvor, stora som små, kan vi bedriva vårt arbete för allas rätt till teckenspråk och delaktighet på lika villkor. Du kan ge ditt stöd genom swish och bankgiro. Du kan också bli månadsgivare där du stöder vårt arbete långsiktigt samtidigt som våra administrativa kostnader minskar. Hur mycket du vill ge och hur länge bestämmer du själv. Vi tar även emot minnesgåvor om du vill hedra någon avliden.

Handla i vår webshop eller i butiken Gåvan

Genom att köpa vårt sortiment av informationsmaterial, presentartiklar, profilprodukter och teckenspråksmaterial så bidrar du till att sprida kännedom om det svenska teckenspråket. Du stöder oss ekonomiskt så att vi kan fortsätta vårt viktiga arbete för teckenspråk och dövas rättigheter. Du kan handla i vår webshop eller i vår butik Gåvan i Leksand.

Oavsett vilket stöd du vill ge – besök oss på www.sdr.org

Följ vårt arbete på:

www.sdr.org

facebook.com/sverigesdovasriksforbund

twitter.com/SDRorg

Anne-Maj Magnström om teckenspråkets betydelse

Teckenspråket är som syre för mig

Jag minns inte min barndom och jag växte upp utan språk. Efter många turer till BVC i Pajala och Barnkliniken i Boden rekommenderades, några månader före min 4-årsdag, talträning i en nivåbedömning. Hörsestestet någon dag senare gav besked. Besök av hemvårslidaren med stöd och uppmuntran. Jag började på förskolan och min förskolelärare försökte med gester och blickar. Nej, teckenspråk kom att bli räddningen för oss och ett utmärkt verktyg för min förskolelärare Monica i hela sitt yrkesliv. När jag kom till Dövs skolan i Härnösand teckande alla, men "tecknad svenska" var finare, enligt lärarna. Jag var vilse i språklandet och fick en negativ självbild av mig. Jag kämpade med svenskan och böckerna blev min räddning, eftersom jag var mycket ensam när jag var hemma. Senare började några döva förebilder jobba på skolan som såg och pratade med oss. De berättade om dövhistoria och teckenspråk. Dövföreningen var mer spännande än simträningen och det blev bannor från fritidspersonalen. Jag minns känslan ännu idag.

Gymnasieskolan i Örebro blev inte vad jag tänkt mig. Många kunde inte teckenspråk. Jag engagerade mig ännu mer, nu i elevkåren. Vi ville förändra skolsystemet genom SDU, numera SDUF. Engagemanget ledde mig till den teckenspråkiga folkhögskolan, Västervik. Efter två år i Örebro fick Västerviks Folkhögskola fostra och utbilda mig till en stolt teckenspråkig döv individ. Sedan dess har jag arbetat med och för teckenspråket och idag är jag lärare i teckenspråks- och dövblindtolkning vid Västerviks folkhögskola.

“Rätten att uttrycka sig och använda teckenspråk hela livet och på alla arenor i samhället förtjänar mer respekt.”

I vuxen ålder hamnade jag i det jobbiga utanförskapet igen. Hur kunde det hända? Ögonsjukdomen Ushers Syndrom gjorde det möjligt. Omgivningen förstod inte att min syn försämrats och teckenspråk via händerna, det vill säga taktilt teckenspråk, var nödvändig. Jag sökte mig till Förbundet Sveriges Dövblinda, FSDB. Äntligen hittade jag hem och träffade nya vänner i samma situation som jag. Vänner och dövblindtolkar lärde mig taktilt teckenspråk och jag kom tillbaka till "dövärlden" som Anne-Maj. Det var och är fortfarande tufft kan jag erkänna. Även ute i samhället behöver jag få taktilt teckenspråk och det räcker inte med dövblindtolkar via landstinget. Jag behöver mer, därav min ansökan om personlig assistent som nu ligger uppe i kammarrätten mot Leksands Kommun. Jag är inte ensam - många personer med dövblindhet är i samma situation som jag.

Claes Möller, professor och verksamhetschef hos Audiologisk forskningscentrum, AudF vid Universitetssjukhuset i Örebro anser att alla döva med CI har nytta av att lära sig teckenspråk som ett andra språk. Hjärnan har nytta av att kognitivt bearbeta såväl syn- som hörselintryck vilket stimulerar hjärnan. Vid dövblindhet där synen gradvis försämras, och kanske också hörseln, är det extra viktigt att lära sig teckenspråk. Det är lättare att gå över till taktilt teckenspråk om man har lärt sig det visuellt först och man har ytterligare en säkerhet om CI går sönder. Dessutom tränar man sin taktilitet vilket kan vara viktigt vid punktskriftsläsning. Jag andas syre och lever med teckenspråket likt som syre. Därför behöver jag syre.

ANNE-MAJ MAGNSTRÖM
ANVÄNDER TAKTILT TECKENSPRÅK OCH
ÄR LEDAMOT I SDR:S FÖRBUNDSSTYRELSE

Kontakta oss
Rissneleden 138, 5 tr.
174 57 Sundbyberg
Tel vx: 08-442 14 61

Box 300, 793 27 Leksand
Tel vx: 0247-140 65

sdr@sdr.org
www.sdr.org
Bildtelefon: sdr@ectalk.se

Generalsekretarare
hanna@sdr.org
072-321 11 32 (sms)

Kommunikationsansvarig
jenny.ek@sdr.org
073-530 84 34 (sms)

Försäljning
shop@sdr.org
Tel vx: 0247-140 65

Bli medlem
medlem@sdr.org

FirstClass
fc@sdr.org

Stöd oss
SDR pg. 90 00 24-1

Sveriges Dövas Pensionärsförbund
info@sdpf.se

Västerviks folkhögskola
info@vastanviksfhs.se
www.vastanviksfhs.se

SDUF - för dig som är ung och döv, hörselskadad och/eller teckenspråkig

Sveriges Dövas Ungdomsförbund är ett ungdomsförbund som jobbar främst för unga döva och hörselskadade i åldern 6-30 år i Sverige men alla barn och ungdomar är välkomna att bli medlemmar eller stödmedlemmar och/eller delta i våra aktiviteter! Det vill säga döva, hörselskadade och CI-användare som går i dövskola, integrerat och/eller i en skola med hörselklasser. Även hörande med döva föräldrar eller syskon - eller bara allmänt intresserad av teckenspråk - är välkomna! Alla våra aktiviteter och träffar är på fullt teckenspråk.

SDUF strävar efter att alla döva och hörselskadade barn och ungdomar får samma möjligheter som andra i samhället. Det krävs därför ett ständigt intressepolitiskt arbete som innebär att vi bevakar frågor som direkt eller indirekt påverkar vår situation.

Våra träffar, aktiviteter och läger

I många årtionden har SDUF ordnat eller skickat deltagare till uppskattade träffar och läger både i Sverige och utomlands. Läger är SDUF:s hjärtefråga; utan läger, inget SDUF! Alla SDUF:s aktiviteter är på teckenspråk och vi har både kurser, seminarier och lägerveckor för alla åldrar, oftast uppdelat i 6-12 år, 13-17 år och 18-30 år.

Dessa aktiviteter är de vanligaste:

- **Barnläger i Sverige;** Barn från hela Sverige träffas, har en rolig vecka och får nya vänner och minnen för livet tillsammans med duktiga döva och hörselskadade ledare.
- **Andra läger i Sverige;** t.ex. ridläger där man får låna en egen häst för en vecka.
- **Nordiska barn-, junior- och ungdomsläger;** Nordiska länder turas om att arrangera läger varje år.
- **Europeiska läger och världsläger;** Barnen eller ungdomarna kan få chansen att tillsammans med svenska ledare åka till ett helt nytt land, lära sig nya språk, nya kulturer och besöka nya platser i Europa/världen.
- **Språkresor till USA;** Ungdomarna får ett unikt och perfekt tillfälle att utveckla sin engelska och ASL: American Sign Language.
- **Nordiska seminarier;** oftast för 18-30 år, där ungdomarna får träffas och utbyta erfarenheter med olika tema vartannat år.
- **Stadskampen;** Ungdomsklubbarna turas om att stå värd och ungdomsklubbarna får kämpa om den ärofyllda Stadskampen-pokalen.
- **Ungdomsklubbkonferenser och förbundsstämmor i Sverige;** Alla ungdomsklubbars ombud samlas och diskuterar frågor som vägleder SDUF som förbund, men också stärker varandra som lokala ungdomsklubbar.
- **Almedalen;** SDUF, även med medlemmar, åker dit varje sommar för politikerveckan Almedalen på Gotland under juli månad.
- **Enstaka kurser;** t.ex. styrelse- och elevrådsutbildning, Dövstudier eller "Engagera Dig!" som SDUF ordnar tillsammans med andra organisationer.

Varmt välkommen att delta i våra aktiviteter och läger! För att veta mer vad som är aktuellt just nu och för att anmäla dig till aktiviteterna, gå in på <http://sduf.se/vara-lager>

Våra lokala ungdomsklubbar

SDUF har 9 anslutna lokala ungdomsklubbar från norr till söder. Varje ungdomsklubb ordnar lokala aktiviteter; allt från pyssel till pizzakväll till Go Kart eller ibland mini-kollo, för olika åldersgrupper i hemstaden/området.

Det är också ett perfekt sätt att börja engagera sig, genom att prova på lokalt och få träffa andra döva och hörselskadade barn och ungdomar i samma stad/område. För att se respektive ungdomsklubbns hemsida, Facebook och andra kontaktuppgifter, gå in på <http://sduf.se/om-sduf/anslutna-ungdomsklubbar>

Konsten att få en bra start i livet

Förutom att dagligen kämpa för vår språkliga kultur och våra rättigheter i samhället jobbar vi även intensivt med skolfrågor där vi bevakar våra dövskolors situationer stenhårt. För 10 år sen var det absolut otänkbart att teckenspråket i alla dövskolor skulle utrotas. Det är ju vårt språk! Men i dag är det inte lika självklart att vi får tala vårt språk, teckenspråk, på våra skolor. Ja, dövskolor. Letar du efter döva och hörselskadade elever i hela Sverige? Då hittar du tyvärr inte bara dem i dövskolor utan också integrerade i kommunala skolor. Vet ni vilken konsekvens det får om de går i en skola utan tillgång till teckenspråk? Just det, språkdeprivation. Äldre döva fick uppleva det för 40 år sen. När teckenspråk officiellt erkändes som dövas första språk år 1981 av riksdagen trodde många att döva skulle slippa språkdeprivation för gott. Teckenspråket är inte ens ett krav när en lärare söker till en tjänst på en dövskola. Där tittar man främst på behörighet som speciallärare. Vi har ett fall på Kristinaskolan där en lärare anställdes trots att denna inte kunde teckenspråk men hade rätt behörighet.

Teckenspråkskompetens är och ska alltid vara en självklarhet när man söker till en lärartjänst på en dövskola. Det här med kravet på speciallärarkompetens är ett stort hot mot våra dövskolor. Döva barn och ungdomar får inte en likvärdig utbildning. För att bli speciallärare måste man alltså utbilda sig till lärare, sen vidareutbilda sig till speciallärare. Sen måste man även lära sig teckenspråk. Det blir ju alltför många steg för att bli teckenspråkig speciallärare. Där måste vi ändra på så att det blir attraktivare att bli lärare på en dövskola utan att behöva utbilda sig flera gånger. Flera läraryrghögskolor måste erbjuda möjligheten att utbilda sig till speciallärare med specialisering mot döva och hörselskadade som en del av lärarutbildningen.

Alla dövskolor har stora problem och tvingas trolld med knäna för att hantera situationen. Att Kristinaskolan nu har anställt en speciallärare utan teckenspråkskompetens visar att

hela systemet håller på att kollapsa, om inte redan. Framöver har SDUF tillsammans med SDR ett stort ansvar där vi sätter press på politiker och utbildningssamordnare och får dem att inse allvaret. Vi vill ge våra döva barn och ungdomar de rätta förutsättningarna under deras skolgång som innebär rätt till teckenspråk och likvärdig utbildning. Ta mig som ett exempel, jag är väldigt lyckligt lottad som har fått teckenspråk från dag 1, hela skolgången från klass 1 till sista året på gymnasiet där alla mina lärare kunde teckenspråk flytande. Tack vare detta fick jag en stark dövidentitet och en stabil grund att stå på resten av livet. Jag spelade hockey i hörande lag, vidareutbildade mig efter gymnasiet och fick en fastanställning på en redovisningsbyrå. Genom denna mix – att umgås och jobba med både döva och hörande – har jag sett två olika världar. Ändå har jag alltid en stark grund att stå på tack vare teckenspråket. Jag vet vilket språk som är mitt och vem jag är. I dag är jag väldigt stolt över att vara döv.

Som jag tidigare nämnt så går många döva barn integrerat i skolan. Risken finns att de inte kommer att träffa andra barn med samma behov. Att få träffa andra barn i samma situation är ofta helt avgörande för ens identitet. Att veta att man inte är ensam. Utmaningen för oss alla är att se till att dessa barn får rätt till teckenspråk oavsett om de går integrerat eller på en dövskola, ingen ska behöva utsättas för språkdeprivation helt i onödan. SDUF jobbar inte här och nu – utan för framtiden: våra framtida generationer. De ska få en lika bra start i livet som jag.

DANIEL LITTORIN, KASSÖR I
FÖRBUNDSSTYRELSEN

Hur blir jag medlem i SDUF? Vad får jag som medlem?

Som medlem får du möjlighet att delta i våra aktiviteter på lokal, nationell, nordisk, europeisk och världsnivå med andra döva och hörselskadade barn och ungdomar! Eller varför inte jobba som volontär eller ledare och bli rik på erfarenheter och meriter till CV:et?

Du kan också via din ungdomsklubb vara med och påverka SDUF:s arbetssätt, inriktning och verksamhet för svenska döva och hörselskadade barn och ungdomars framtid. Förutom det får du Dövas Tidning hemskickad till dig och du kan delta i den lokala ungdomsklubbens aktiviteter.

Ett medlemskap kostar lite olika, beroende på din ålder, om du ingår i ett familjemedlemskap eller ej och vilken ungdomsklubb du väljer, men vanligtvis kostar det 100-400 kr per år. För att fylla i din medlemsansökan och välja ungdomsklubb, gå in på <http://sduf.se/bli-engagerad/bli-medlem>

SDUF kommunicerar utåt och med medlemmar på flera kanaler i både text och på svenskt teckenspråk.

Sveriges Dövas Ungdomsförbund
Rissneleden 138, 5 tr
174 57 Sundbyberg

Mejla: kansli@sduf.se (möjlighet att boka Skype-tid)
www.sduf.se
Facebook: Sveriges Dövas Ungdomsförbund

BERNARDAS HUS

FRITT EFTER FEDERICO GARCÍA LORCA

RIKSTEATERN

TYST TEATER

teater
MANUTeater
OTTI

På turné hösten 2017
riksteatern.se

drakenblad

Ett rekryteringsföretag som tänker annorlunda när det kommer till funktionshinder, teckenspråk och hjälpmedel.

Teckenspråkig rekryteringskonsultering, föreläsning,
hjälpmedelslösningar och självförsvarsutbildning

info@drakenblad.com

www.drakenblad.com

Vår verksamhet går ut på att alla kan träffas, umgås och göra saker tillsammans i **teckenspråkig miljö**. Föreningen bedriver informativ, social, kulturell och intressepolitisk verksamhet. Vi erbjuder **babytecken**, skraddarsydda **teckenspråkskurser** och träffar för hörande där man **kan lära sig teckenspråk** i Stockholm.

Stockholms Dövas Förening
info@stockholmsdf.se
www.stockholmsdf.se

Fritiden är en viktig del av barnets liv och den påverkar dess uppväxt, skolgång och **språkutveckling**! En meningsfull fritid bidrar till bra resultat i skolan.

SDUR erbjuder **teckenspråkiga fritidsaktiviteter** samt flera olika verksamheter för barn från 6 år och uppåt.

SDUR driver fritidsgården DUKIS som är centralt belägen och den enda **teckenspråkiga mötesplatsen** för **barn och ungdomar** i Stockholm.

Stockholms Dövas Ungdomsråd
sdur@sdur.se
www.sdur.se

Vill du jobba med teckenspråk?

Är du döv? Hörande? Teckenspråkig? Icke-teckenspråkig? Vi har kurser som passar dig. Sök till våra nya kurser i Teckenspråk och Svenska som andraspråk för döva. Läs sedan vidare för att bli översättare, lärare, forskare, teckenspråkstolk, språkkonsult m.m.

Besök vår hemsida för mer information.
www.ling.su.se

Institutionen för lingvistik

Stockholms
universitet

svt.se

svt

VI SKA MED

Vi arbetar för att förbättra förutsättningarna på arbetsmarknaden för unga döva och unga med hörselskada eller kombinerad syn- och hörselnedsättning.

Hos oss kan du:

- svara på våra enkäter
- se hur arbetsmarknaden ser ut för vår målgrupp idag
- dela med dig av egna erfarenheter

Besök vår hemsida!
www.viskamed.se

Äntligen NU

Vi skraddarsyr efter era behov och önskemål, allt sker på teckenspråk!

EVENT RESOR KURSER
FÖRELÄSNINGAR KULTUR

www.antligennu.se

Intresserad av att studera på Mo Gård folkhögskola?

♥ Här finns vi:

MO GÅRD
folkhögskola

NingAB

Översättning Tolkning Undervisning

Vi söker en översättare/aktör.

Nyfiken?

Kolla in vår Facebook!

SDUF: S 50-ÅRSJUBILEUMSBOK
ÖVER 300 SIDOR UNIK DOKUMENTATION
AV UNGA DÖVAS HISTORIA
I BILDER, INTERVJUER, MÖTEN, HÄNDELSER

**KÖP!
SWISHA!
399 KR**

KÖP HOS SDUF PÅ PLATS
ELLER BESTÄLL ONLINE PÅ:
sduf.se/50-arsboken

Omnitor

**Pionjärer inom bildtelefoni!
Vi har döv- och teckenspråks
kompetens.**

www.omnitor.se
info@omnitor.se

SÖDERTÖRNS
FOLKHÖGSKOLA

**Vi utbildar teckenspråkstolkar
och skrivtolkar.**

**Vi har även TUFF – kurser i
teckenspråk för föräldrar.**

www.sodertornsfolkhogskola.se

Teckenspråkig studiemiljö i Leksand

**Ge dig själv
nya möjligheter!**

Läs mer på
vastanviksfhs.se

Västerviks
folkhögskola

**Servicecenter
– Teckenspråk**

orebro.se
Örebro kommun – Teckenspråk
[orebrokommunsp](https://www.facebook.com/orebrokommunsp)
[orebrokommunsp](https://www.instagram.com/orebrokommunsp)

Skype: [servicecenter.orebro](https://www.skype.com/en/contacts/voice/servicecenter.orebro)
Bildtelefon: servicecenter@t-meeting.se
Webbchatt: www.orebro.se
E-mail: servicecenter@orebro.se

Örebro – Europas teckenspråkshuvudstad

orebro.se

Teckenspråk

Text för synskadade

ÖREBRO

För vems skull?

"Vi alla lever lyckliga liv. Vi går till puben, äter middag hos min vän Aimee, har pojkvänner och har planer och mål för framtiden. Vi har bara en extra kromosom, men vi är fortfarande människor... Vi är människor!"

Charlotte Helene Fien håller ett tal i FN och vädjar att inte ta livet av dem. "Snälla, försök inte döda oss alla." Detta är inte Syrien eller medeltiden, utan hon vänder sig till oss som lever i länder med modern sjukvård. Med fosterdiagnostik kan vi tidigt se om det efterlängtnade barnet har Downs syndrom och i vårt västerländska samhälle avlägsnas nästan alla genom abort.

Vad är den största faran för personer med funktionsnedsättning i vårt samhälle i dag? Utanförskapet, okunskapen, tystnaden? Charlotte träffar mitt i prick när hon säger "Tyck inte synd om mig, mitt liv är bra". Den verkligt stora faran för funktionshindrade är medlidande. Vad som samhället upplever som lidande vill det "förebygga, utreda och behandla", för att använda hälso- och sjukvårdslagens ord. Det låter som ett dåligt skämt, men att människan tycker synd om personer med Downs syndrom leder i praktiken till att de inte tillåts existera. För om vi inte tyckte synd om dem, skulle vi ju inte abortera foster med Downs syndrom.

Häromdan köpte jag en mobiltelefon till mitt barn och när den trevlige försäljaren fick veta att han är döv sa säljaren "Är han döv, stackarn?". Utan att någonsin under sitt liv ha lärt känna eller ens pratat med någon döv person hade han reflexmässigt dömt ut min grabb. Medlidandet för döva, att människan reagerar på ett barns dövhet som om det vore en olycka, vilka konsekvenser ger det? Jo, att vi slår dövörat till. Det spelar ingen roll hur mycket döva gör sin röst hörd och om och om igen försöker säga att

döva har en fantastisk samhörighet och dövkultur som bygger på teckenspråket. Varje år har Sverige teckenspråkets dag under våren och Dövas Dag under hösten, men istället för att fira så krymper medlidandet synfältet till att bara handla om en sak: rehabilitering.

I Sverige har vi flera riksorganisationer som bedriver intressepolitiskt arbete för bland annat döva barn. De försöker förändra genom att påverka beslut och sprida information.

En av organisationerna menar att barnets utveckling är beroende av hörselhjälpmedel och talträning medan en annan organisation kämpar för barnens rätt till teckenspråket och lyfter fram de positiva aspekterna av att vara döv. Det är ingen tillfällighet att den förstnämnda drivs av hörande utan hörselnedsättning och den andra riksorganisationen drivs av döva och personer med hörselnedsättning. Förenklat har den hörande och den döva två skilda perspektiv. Men om det inte är de döva själva som strävar efter att döva barn ska bli så lika de hörande som möjligt, för vems skull driver hörande denna kamp?

När ett foster med Downs syndrom aborteras, för vems skull gör man detta? Är det för barnets eller föräldrarnas skull? När föräldrar bestämmer sig för att inte lära sig och sitt döva barn teckenspråk och att barnet ska bli så lite döv som möjligt. För vems skull är det?

FILIP BURMAN är en familjefar och företagare som enligt audiogrammet är hörselskadad men identifierar sig som döv.

Vill du beställa

alltomteckenspråk?

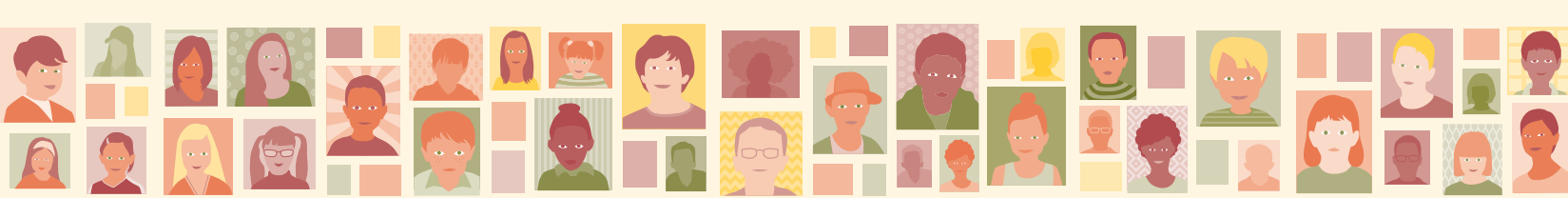
Du kan beställa tidningen i vår webshop på sdrgavan.se.

1 exempel: **50 kr**
3 exemplar: **100 kr**
10 exemplar: **150 kr**

Samtliga priser är inklusive porto.
Minsta beställningsbelopp som expedieras är 100 kr.

Webshopen har semesterstängt vecka 27-33. Inga varor skickas då. Välkommen med din beställning!

Utbildningar för elever och föräldrar

Specialpedagogiska skolmyndigheten driver fem skolor för elever som är döva eller har en hörselnedsättning.

Vi erbjuder också utbildningar till föräldrar.

Våra specialskolor ger utbildning som motsvarar grundskolan. Här får eleverna en tvåspråkig utbildning i svenskt teckenspråk och svenska. Det finns också möjlighet att läsa enligt grundsärskolans kursplan.

Birgittaskolan, Örebro

Kristinaskolan, Härnösand

Manillaskolan, Stockholm

Vänerskolan, Vänersborg

Östervångsskolan, Lund

Dessutom: *Åsbackaskolan, Örebro*. För elever som är döva eller med hörselnedsättning, i kombination med utvecklingsstörning.

Mer information finns på www.spsm.se/skolalternativ

För dig som vill kommunicera på teckenspråk med ditt barn finns en teckenspråksutbildning för föräldrar (TUFF). Utbildningen finns på fem platser i landet och med ett varierat kursutbud, till exempel kvälls- och helgkurser eller lägerveckor med hela familjen.

Tillsammans med intresseorganisationerna arrangerar vi varje år utbildningar för föräldrar med barn som är döva eller med hörselnedsättning, i kombination med utvecklingsstörning. Exempel på innehåll är samspel, kommunikation och språk, samhällets stöd och anpassning av miljö.

Mer information finns på www.spsm.se/kurser under fliken "För föräldrar".

STAB önskar GLAD SOMMAR!

